

“Det är en del av den här stora helheten av småbarnspedagogiken”

-En kvalitativ studie om sexualitetens betydelse inom
småbarnspedagogiken ur ett pedagogperspektiv

Jennifer Häll

Examensarbete för Socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Vasa 2018

EXAMENSARBETE

Författare: Jennifer Häll

Utbildning och ort: Det sociala området, Vasa

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Småbarnspedagogik

Handledare: Ralf Lillbacka och Carita Blomström

Titel: ”Det är en del av den här stora stora helheten av småbarnspedagogiken”

En kvalitativ studie om sexualitetens betydelse inom småbarnspedagogiken ur ett pedagogperspektiv.

Datum 19.11.2018

Sidantal 52

Bilagor 0

Abstrakt

Syftet med detta lärdomsprov är att undersöka ifall pedagoger anser att småbarns sexualitet är något som ingår i småbarnspedagogiken och ifall det är en viktig del av småbarns utveckling både i tidigare och senare livsskeden.

I teoridelen behandlas barns sexualitet, vad den är och hur den framstår. Vidare behandlas sexualitetens roll i ett barns fortsatta utveckling. Teoridelen redogör även för hur småbarnspedagogiken kan stöda barns helhetsmässiga utveckling.

Undersökningen är kvalitativ. Den har genomförts med hjälp av intervjuer som sammanställts och analyserats. Tre barntädgårdslärare och två barnskötare intervjuades. Resultatet som framkommer i undersökningen är att pedagoger inom småbarnspedagogiken till viss mån är medvetna om sexualiteten och de anser att den är en viktig del av ett barns utveckling. Pedagogerna anser dock att det behövs mera kunskap om ämnet och stöd inom ämnet för att betydelsen av småbarns sexualitet i utvecklingen ska bli ännu tydligare i praktiken.

Språk: Svenska

Nyckelord: Sexualitet, Utveckling, Småbarnspedagogik, Pedagoger

---

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Jennifer Häll

Koulutus ja paikkakunta: Sosiaalinen ala, Vaasa

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Varhaiskasvatus

Ohjaaja(t): Ralf Lillbacka ja Carita Blomström

Nimike: ”Se on osa tätä suurta kokonaisuutta, joka on varhaiskasvatus”

Laadullinen tutkimus lapsen seksuaalisuudesta varhaiskasvatuksessa varhaiskasvattajien näkökulmasta.

Päivämäärä 19.11.2018

Sivumäärä 52

Liitteet 0

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää mitä varhaiskasvatuksen kasvattajien mielipiteet ovat lasten seksuaalisuudesta ja jos se kuuluu varhaiskasvatukseen, ja myös heidän mielipiteitä siitä jos lapsen seksuaalisuus on tärkeä lapsen kehityksessä sekä muissa elämänvaiheissa.

Teoriaosuudessa käsitellään lapsen seksuaalisuus, mikä se on ja miltä se näyttää, seksuaalisuuden osa lapsen kehitystä ja miten se vaikuttaa ihmisen yleistä kehitystä. Teoriaosuudessa selvitetään myös varhaiskasvatuksen osuutta tukena lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä.

Tutkimus toteutettiin laadullisena ja suoritettiin viidellä haastatteluilla. Kolme lastentarhanopettajaa ja kahta lastenhoitajaa haastateltiin. Tutkimustuloksista ilmeni, että pedagogit ovat jonkin verran tietoisia lasten seksuaalisuudesta ja että pidetään lasten seksuaalisuus tärkeänä osuutena lasten kehityksessä. Kasvattajien mielestä pitäisi olla enemmän tietoa seksuaalisuudesta ja tukea, miten toimia, että seksuaalisuus olisi vielä isompi osa varhaiskasvatuksen käytäntöä.

Kieli: Ruotsi Avainsanat: Seksuaalisuus, Lapsen kehitys, Varhaiskasvatus, Kasvattaja

---

BACHELOR'S THESIS

Author: Jennifer Häll

Degree Programme: Social services, Vasa

Specialization: Early Years Education

Supervisor(s): Ralf Lillbacka and Carita Blomström

Title: "It's a part of the bigger picture that is the early years education"

A qualitative study in early years teachers' attitudes towards children's sexuality in an early year setting.

Date 19.11.2018

Number of pages 52

Appendices 0

Abstract

The purpose of this thesis is to investigate early years teachers' opinions about children's sexuality and whether or not it's something that should be a part of the early year's education. A further purpose is to investigate if the pedagogues believe that sexuality is an important part of children's development.

The theoretical part describes children's sexuality, what it is and what it looks like. It also deals with children's development and what part sexuality plays in a child's general development. It also researches what part the early years education can come to play in the support of the overall development of a child.

The survey is qualitative and has been done using interviews. Five Early Years pedagogues have been interviewed. The results show that the pedagogues are somewhat aware of children's sexuality in the early years education. Although the pedagogues would like to have more knowledge, support as well as regulations for it to become even a bigger part of the practice of the early year's education.

Language: Swedish Key words: Sexuality, Children's development, Early Years Education, Early years teacher

---

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Sexualitet	3
2.1	Abraham Maslows motivationsteori.....	5
2.2	Sexualitetens komplexitet.....	6
2.3	Införstådda manus.....	7
2.4	Biologisk dimension	7
2.5	Psykologisk dimension	8
2.6	Kulturell dimension	9
2.7	Etisk dimension	10
3	Historia	11
4	Småbarns utveckling.....	12
4.1	Anknytningsteorier	12
4.2	Sigmund Freud	14
4.3	Erik Homburger Erikson	16
4.4	Margaret Mahler	18
5	Småbarns sexualitet	20
5.1	Sexuellt anspelade lekar	21
5.2	Att prata med barn om sexualitet.....	22
5.3	Vuxna som stöd i den sexuella utvecklingen.....	23
5.4	Sexualitetens roll senare i livet.....	24
6	Pedagogers roll i småbarns utveckling	26
6.1	Pedagogen en förebild för barn	26
6.2	Att samtala om sexualitet i en småbarnspedagogisk verksamhet.....	28
6.3	Medvetenhet om sexualitet i en småbarnspedagogisk verksamhet	30
7	Styrdokument.....	32
7.1	Lag om småbarnspedagogik	32
7.2	Grunderna för planen för småbarnspedagogik	33
8	Sammanfattning av teoridelen	35
9	Undersökningens genomförande	36
9.1	Undersökningsmetod	36
9.2	Respondenter	36
9.3	Val av metod, data och insamlingsmetod	37
9.4	Datasekretess	38

10	Redovisning och analys av resultat	39
10.1	Analysering av intervjufrågornas svar	39
10.2	Respondenternas bakgrund.....	39
10.3	Framhävandet av sexualiteten i verksamheten	40
10.4	Förhållningssätt till småbarns sexualitet.....	42
10.5	Utmaningar som kan uppstå i samband med småbarns sexualitet.....	44
11	Övriga kommentarer	48
12	Slutdiskussion och kritisk granskning	49
	Litteraturförteckning:.....	53

1 Inledning

Detta examensarbete undersöker på vilket sätt sexualiteten är en del av småbarns utveckling och vilken roll den spelar i utvecklingen. Med små barn avses i detta examensarbetet barn från 0 - 5 års åldern. Sexualitet innebär i denna studie främst det sexuella uppvaknandet och den psykologiska och sociala delen av utvecklingen. Studien begränsas till småbarns sexualitet och vad man behöver tänka på när det handlar om småbarns sexualitet. Det finns lite skrivet om sexualitet inom nationell lagstiftning samt styrdokument som berör småbarnspedagogisk verksamhet och pedagogers beredskap att bemöta barns sexualitet. Även om man har uppdaterat lagar och styrdokument under årens lopp nämns det inget särskilt om småbarns sexualitet i dem. Hur kan man förhålla sig till småbarns sexualitet, finns det rätt eller fel sätt? Teoridelen nämner olika sätt att se på småbarns sexualitet. Vuxna är ett stort stöd för barn i deras utveckling, pedagogerna har därför en signifikant roll när det gäller småbarns sexualitet.

Till sexualitet hör en fysisk, psykisk, social och etisk dimension. Ämnet sexualitet kan bland annat innehålla aspekterna; identiteten, det sexuella uppvaknandet, medvetenheten om ens egen kropp, nyfikenheten om andras kroppar och människan, samt ens egna gränser gällande kroppen och sexualiteten. Man har länge förknippat sexualiteten med tonåren när hormonerna kommer igång och kroppen förändras. Det diskuteras inte lika mycket om att människan föds med en individuell sexualitet och att det är en del av människan från allra första början. Sexualiteten anses ha en avsevärd inverkan på människan och hur hen formas.

Integritet och kroppen är ett aktuellt tema och sexualitet i småbarns utveckling är en väsentlig del av den. Sexualitet anses vara ett ämne som är tabubelagt. Att få bort tabu stämpeln och att lyfta fram information kring sexualitet kan leda till att det blir mera accepterat att prata om sexualiteten. I praktiken kan det leda till att man på daghem alternativt inom annan småbarnspedagogisk verksamhet, blir mera medveten om småbarns sexualitet. Samhället kan bli mera positivt inställt till småbarns sexualitet ifall man lyfter fram sexualiteten som ett naturligt samtalsämne.

Pedagogens uppgift är att finnas till för barnet samt stöda barnet genom utvecklingen. Barn har känslor och funderingar om deras eget liv och vad de ser runtomkring sig. Barn är nyfikna. Pedagoger inom småbarnspedagogik är delaktiga i barnets uppväxt. Har pedagoger som arbetar inom småbarnspedagogiken beredskap att stöda barnens sexuella utveckling?

Önskar pedagoger att man skulle få mera kännedom om sexualitet? Det som betonas i både lagstiftningen och inom utbildningsväsendet är att pedagoger får den utbildning och kunskap som behövs inom yrket för att trygga barnets uppväxt samt välmående.

En av de viktigaste uppgifterna som en pedagog har är att stöda barnets helhetsmässiga utveckling. I undersökningen intervjuas pedagoger på olika daghem i olika kommuner för att ta reda på ifall pedagoger är medvetna om vilken roll sexualiteten har inom småbarns utveckling. Den del av sexualiteten som är central i detta examensarbete är den psykologiska och den sociala dimensionen. Sexualitet är ett brett begrepp med många olika infallsvinklar. Examensarbetet grundar sig på en syn där den personliga sexualiteten står i fokus, där var och en känner och upplever sin egen sexualitet. Den sociala delen av sexualiteten påverkas av samhället man lever i samt människorna man samspekar med.

Undersökningen i examensarbetet tar inte reda på, på vilket sätt pedagoger skulle kunna få ytterligare beredskap om småbarns sexualitet eftersom det skulle kräva en mycket mera omfattande undersökning. Den kommer heller inte att ta upp alla delar av småbarns sexualitet, till exempel småbarns könsidentitet eller pedagogers attityder kring hbtq rörelsen.

Syftet med detta examensarbete är att granska ifall barns sexualitet anses vara enligt pedagogerna en väsentlig del inom småbarnspedagogiken och hur småbarns sexualitet framkommer inom småbarnspedagogiken i Finland. Vidare granskas ifall pedagoger har tillräckligt med beredskap att bemöta småbarns sexuella utveckling samt pedagogers upplevda attityder kring sexualitet inom småbarnspedagogik. Det har ansetts väsentligt att pedagoger kan läsa av sexualiteten för att kunna stöda barnets sexuella utveckling för att barnet skall kunna växa upp till en trygg och säker individ.

2 Sexualitet

Är sexualiteten en väsentlig del av människans utveckling? Människan är sexuell redan från födseln och grunden för sexualiteten formas under de första levnadsåren. Ett litet barn är en sexuell varelse som på många olika sätt uttrycker sig sexuellt. (Knutagård 2016, 64) Sexualitet handlar inte bara om erotik eller en sexuell handling mellan vuxna, utan den ter sig olika beroende på i vilken ålder man är och i vilken mognadsfas man befinner sig i. Det finns individuella skillnader i hur sexualiteten ter sig. Genom hela livet utvecklas människan både psykiskt, fysiskt och socialt och dessa olika dimensioner finns även inom sexualiteten (Lingåker 2017, 13).

Det finns många olika definitioner på sexualitet. World Health Organisation (WHO) har lanserat en beskrivning på vad sexuell hälsa innebär.

”Sexualiteten är en central aspekt av att vara människa genom hela livet och omfattar kön, genus, identitet och roller, sexuell läggning, erotik, njutning, intimitet och reproduktion. Sexualitet är upplevd och uttryckt i tankar, fantasier, åtrå, tilltro, attityder, värderingar, beteende, praktiken, roller och relationer. Medan sexualitet kan inkludera alla dessa dimensioner, är inte alla av dem alltid upplevda eller uttryckta. Sexualitet är influerad genom interaktionen av biologiska, psykologiska, sociala, ekonomiska, politiska, kulturella, etniska, lagliga, historiska, religiösa och andliga faktorer.” (Knutagård 2016, 34)

Det är många olika faktorer som gör att människan upplever sig vara hel och mänsklig. Sexualiteten behöver inte separeras från andra delar som gör en människa hel. Personer i alla åldrar med olika könsidentiteter, sexuella läggningar samt funktionshindrade upplever sexuell begäran samt en vilja att yttra sig sexuellt, med en annan människa eller ensam. Alla har en sexualitet som man identifierar sig med och som blir en del av ens personlighet. Enligt WHO är sexualiteten en väsentlig del av en människas identitet ända tills döden. Sexualitet hör ihop med socialt samt biologiskt kön, närhet, njutning, sexuell läggning samt reproduktion. En människas psyke påverkas även av sexualiteten. Till exempel funderingar, fantasier, normer och så vidare. Sexualitet är något som influeras av kultur, politik, livsåskådning, etik med mera. WHO har nämnt att alla människor har rätt till sexuell hälsa. Det betyder att alla människor har rätt till säkert sex samt njutningsfulla sexuella upplevelser utan tvång, diskriminering eller våld. Respekt och en positiv inställning till var och ens sexualitet och sexuella relationer är centralt för att uppnå en god sexuell hälsa. Alla individers sexuella rättigheter ska försvaras, respekteras samt tillgodoses (Heberlein 2004, 40 – 41).

Sexualiteten är närvarande i människan liv vad hon än gör. Sexualiteten har olika stadier och förändras hela tiden från födseln till döden, den är i ständig utveckling. Sexualiteten är en högst personlig upplevelse. Det är inte lätt att definiera sexualiteten. Vad en god sexualitet innebär kan variera från människa till människa. För en person kan sexualiteten vara en stor del av ens självbild och för en annan kan det vara en viktig del i en relation. Hur sexualiteten ser ut och vad som är accepterat är beroende på vilket samhälle, vilken kultur samt livsskede en människa befinner sig i (Bildjuschkin, 2010, 13 - 14).

Ytterligare har Hans Knutagård förklarat begreppet sexualitet som ”något komplext, föränderligt och något som innefattar många olika sidor av mänskligt beteende.” Sexualitet är ett kontroversiellt ämne. Samhället är uppdelat i olika strukturer. Det kan vara allt från klass, ålder, etnicitet, funktionsförmåga samt genus. En människas sexuella identitet, begär, känslor och kropp förenas genom sexualiteten. Biologiska och genusrelaterade olikheter finns mellan könen. Könsorganen och det sociala könet förknippas med varandra genom sexualiteten. (Knutagård 2016, 33 - 35).

Sexualiteten kan vara en lika självklar nödvändighet för en människa, som att äta eller utträtta sina behov på toaletten. Sexualitet är en stark drivkraft som gör att människan söker sig till relationer med andra, det behöver inte bara betyda kärleksrelationer. En människa behöver uppleva värme, kärlek samt närhet för att må bra. Sexualitet handlar om vilka sorters relationer man skapar med vem som helst och det betyder inte att erotik eller samlag behöver vara närvarande i en relation. Sexualiteten är en stor del av en persons psykiska samt fysiska hälsa. Hur en människa tänker, känner, handlar samt reagerar på olika situationer påverkas av sexualiteten (Lingåker 2017, 13).

Sexualiteten kan ha olika stor betydelse för alla människor. För någon kan sexualitet vara en viktig del av ens existens och en väsentlig del av ens identitet. För någon annan kan sexualiteten vara obetydlig och ointressant. Varje människa har individuella behov, detta gäller sexuell lust, begäran med mera. Dessa behov varierar. För någon kan sex spela en stor roll i ens liv medan andra inte har ett behov av att förverkliga sin sexualitet på något vis. Människan kan välja att leva celibat och själv välja bort den sexuella aspekten av livet. Sexualiteten är en kraftfull energi. (Nordeman 2011, 20 – 21) När man pratar om sexualitet kan det vara lätt att förväxla ordet med sex. Sexualitet och sex är två olika saker. Sexualitet är den aspekten av människan som gör hen till ett sexuellt väsen. Till exempel kön, sexuella känslor, funderingar, sexuell drift samt sensualitet hör ihop med sexualitet. Även all sorters

sexuell kontakt, från sexuell vidröring till könsumgänge som räknas till sex är en del av sexualiteten (Robie 1994, 15).

Onani och masturbation är en privat aktivitet där individen tryggt och självständigt kan lära känna sin egen kropp samt att njuta av den. Onani och masturbation kan inte jämföras med samlag och de tävlar inte heller med varandra. Båda handlingarna har ett egenvärde som är betydelsefullt att kunna erfara privat eller med en partner. Människan är en varelse som styrs av inre och yttre faktorer, dessa är fysiska, sociala samt psykiska. Man skapar sig en bild av sig själv och sin omgivning genom upplevelser tillsammans med andra. Sexualiteten kan vara en av de viktigaste upplevelserna där en människa får närhet och kärlek av andra människor. Människor har grundbehov som ska tillfredsställas. Till exempel hunger, sömn och toalettbesök. Sexualiteten ses också som ett av grundbehoven eftersom människan har ett behov av att fortplanta sig men också för att sexualiteten är något av det mest njutningsfulla som en människa kan känna. Dessa grundbehov är väsentliga för människans överlevnad, därför kan människan inte tränga bort dem (Nordeman 2011, 22 - 23).

2.1 Abraham Maslows motivationsteori

Abraham Maslow var en amerikansk psykolog och grundade en teori som heter motivationsteorin. Teorin menar att människans handlingar har att göra med hennes eller hans motivation till något. Motivation beskrivs som processer, faktorer samt strukturer. Arvet och miljön runtomkring påverkar hur motivationen kommer till uttryck. Motivation gör att människan med hjälp av olika sorters handlingar når fram till ett bestämt mål. En önskning, krav, behov och drifter skapar motivation för något. Maslow beskriver fyra olika grundbegrepp för hans teori. Det första är det humanistiska, teorin grundar sig på det mänskliga i första hand och inte till exempel det djuriska. Det andra är det eupsykiska principen, att i första hand utgå från den friska förnuftiga människan. Det tredje är att man beaktar det medvetna samt det omedvetna. Den sista principen är att det går att ordna behoven enligt hur viktigt det är för den enskilda människan. (Jerlang 1999, 215 – 216).

Behovspyramiden tydliggör vilka behov som behöver förverkligas först för att en människa kan kunna fungera. De första behoven är fysiologiska, som att äta, dricka, utträta toalettbehov, ha samlag, få skydd samt trygghet. Det andra behovet är sociala behov. Dit hör samspel med andra, relationer, status och samhörighet. Det tredje behovet är självhävelsebehov. Hur fungerar individen i samspel med andra, vem man är som person och ens kunnande. Det sista behovet är självförverkligande. Det innefattar kreativitet, att

kunna uttrycka sig själv, att kunna nyttja sina talanger, att njuta av tilltalande ting, upptäcka omgivningen, personlighetsutveckling med mera. (Jerlang 1999, 217 - 219).

Dessa huvudsakliga behov är viktiga för människan att förverkliga. Ett litet barn styrs av fysiologiska behov till först och desto äldre barnet blir, desto mera blir de andra behoven också centrala. Maslow delar in behoven i brist och växtbehov. Människan motiveras framförallt av bristbehov, om det är brist på mat eller dricka kommer man att motiveras av hunger och törst. När bristbehoven är tillgodosedda kan människan börja tillfredsställa växtbehoven. Dessa är behov av självförverkligande, dessa behov kan inte tillfredsställas utan kräver hela tiden att människan förverkligar dem. Med hjälp av Maslows behovspyramid kan man se att många olika behov är viktiga för individens överlevnad, och hit kan även räknas sexualiteten. Sexualiteten kommer in på alla fyra nivåer i behovspyramiden och därför kan man se att det är en stor del av människan (Ibid, 217 - 219).

2.2 Sexualitetens komplexitet

Sexualitet kan ofta missförstås av både professionella men även av andra i samhället. Den sexuella utvecklingen involverar koordination och en sammansättning av fysiologiska, kognitiva, sociala och kulturella processer som inträffar i människan genom hela livet. Den innefattar också utvecklingen av beteenden och attityder gällande könsidentitet, hormonella förändringar i kroppen, könsroller med mera. Sexualitet är ett ämne inom sexologin. Sexualiteten är komplex och därför har man forskat kring olika teman i den sexuella utvecklingen istället för att fokusera på helheten. Det betyder att det kunde utföras mer forskning kring den sexuella utvecklingen i det tidiga skedet av utvecklingen (Ibid, 163). Vid 5 års ålder kan ett barn förstå skillnaden mellan könsroller och barnet förstår vilka beteenden som är typiska för en man och en kvinna enligt den miljö samt kultur de lever i. Detta kommer att påverka barnet senare i livet när hen själv hittar en partner och skaffar egna barn (Geer & O'donohue 1987, 165).

Sexuell hälsa innebär inte endast sexuell biologisk hälsa, att människan kan förverkliga den sexuella begäran som finns eller fortplanta sig. Sexuell hälsa innefattar också värderingar gällande sexualiteten, respekt, attityder, känslor, roller med mera. Den sexuella hälsan är också subjektiv och upplevelserik. Det är även av betydelse att kunna se samt förstå kulturella attityder samt värderingar och att kunna vara kritisk. Man behöver inte tro allt man ser eller hör, var och en kan själv bestämma vad som är en god sexualitet för en själv (Heinonen & Kannas 1993, 14).

Det kan kännas svårt att prata om sexualitet eller att veta hur man ska prata om det. Det är nyttigt att komma ihåg att alla individer har mer eller mindre erfarenhet av sexualitet. Sexualiteten bör ses som var och ens ägodel. Trots detta finns det regler i samhället kring sexualitet som styr den. Vetenskapsmän, läkare, teologer, psykologer, filosofer har försökt att både uppfatta sexualiteten, ge kunskap om sexualitet till andra och förtrycka den. Man har försökt skapa en definition som skulle vara rätt och riktig (Heberlein 2004, 16). Det finns kopplingar mellan välbefinnande och sexuell hälsa och mellan sexuella dilemman samt mental ohälsa. För någon skapar sexualiteten bekymmer, någon tänker inte alls på den medan någon värderar den högt. (Ekdahl 2017, 17 – 18)

2.3 Införstådda manus

Sociologer pratar om införstådda manus. Manusen beskriver människans sexuella beteende. Det finns förväntningar på oss som gör att människan anpassar sitt beteende efter dessa. Man upplever förväntningar individuellt och som en grupp, dessa förväntningar går hand i hand med den tid individen lever i och förväntningarna förändras med tiden. Det handlar vidare om normer och värderingar som skapas. Dessa oskrivna regler och förväntningar på en individ gör att människan agerar efter ett sorts manus, i kontakt med andra människor. Det är grundläggande för en individ att passa in i samhället och känna att man är accepterad för att må bra. (Dahlöf 2010, 29). Dessa införstådda manus binder ihop både den biologiska, sociala och psykologiska dimensionen av sexualiteten. När en människa känner sig sexuell och har sexuella begär finns en färdig inlärdd mall hur man går tillväga, med vem, vid vilken tidpunkt samt varför man gör det. Dessa oftast omedvetna riktlinjerna har blivit inlärd av andra människor i omgivningen genom den kultur, värderingar och normer som råder på just den platsen (Månsson & Plantin 2012, 33).

Sexualiteten är således inte ett begrepp som står fast som ett fenomen utan sexualiteten är lika mångsidig som människan är. Det finns olika dimensioner av en människa, fysiska, psykiska samt sociala. Dessa är sammankopplade till varandra och verkar med varandra för att skapa balans. Det skapas konflikter i människan om det råder obalans mellan dessa dimensioner. I nästa kapitel kommer de olika delarna av sexualiteten att förklaras.

2.4 Biologisk dimension

Den biologiska sfären av sexualiteten handlar om utseende, kroppens tillväxt och utveckling. Det är sådana faktorer som är automatiserade i våra gener och som inte går att styra över.

Till utvecklingen hör bland annat motoriken och längdväxten men även sådana retningar som hör ihop med sexualiteten. Till exempel sexuella reaktioner som pirr i könsorganet eller upphetsning. (Heinonen & Kannas 1993, 12 – 13). Den fysiska utvecklingen är ett område inom sexualiteten som det både forskas och diskuteras mycket om. Kroppen förändras i snabb takt och man växer på längden, könsorganen utvecklas och motoriken blir smidigare. Den fysiska processen påskyndas och börjar på allvar i tonåren när man kommer in i puberteten. Det finns mycket forskning kring det sexuella uppvaknandet och tonårstiden. Sexualkunskap har införts i lågstadiets högre klasser där man tittar på fysiken och hur ens kropp förändras. Små barn utvecklas och deras sexualitet är grundläggande för senare skeden i livet, som puberteten. Därför är det värdefullt att lyfta fram småbarns sexualitet även i småbarnspedagogiken (Lingåker 2017, 14 – 15).

Kroppsspråk är en viktig del av sexualiteten. När man pratar om kroppsspråk i samband med sexualitet är det lätt att tolka beröring och kroppskontakt som något sexuellt. Kroppen ger ifrån sig många olika uttryck, både med ögonen, beröring, gester och miner. Allt detta signalerar om det handlar om något sexuellt eller icke sexuellt. Kroppen behöver inte sända ut sexuella signaler och sexualitet behöver inte handla om kroppen. Kroppsspråk och interaktion hör ihop. Det är lätt att tolka kroppsspråket fel om man inte har lärt sig vad andra människor förmedlar med sitt kroppsspråk. När man kan tolka kroppsspråket, kan individen kommunicera med andra på ett ändamålsenligt sätt (Lid 1979, 37).

2.5 Psykologisk dimension

Den psykologiska dimensionen innefattar attityder som man själv har men även andra runtomkring en. Barn lär sig redan från småbarnsåldern vilket beteende som lämpar sig för en flicka och vilket beteende som lämpar sig för en pojke. Barn lär sig också hur man enligt samhällets normer beter sig i olika sammanhang när det gäller till exempel beröring av könsorgan och vilket språk som är tillåtet att använda. Känslorna är i centrum i denna dimension, människan lär sig att dölja vissa sorters känslor som inte är accepterade och att visa andra känslor som är accepterade. Den psykologiska dimensionen är grundläggande för hur man ser på andras och sin egen sexualitet. Denna grund bildas i barndomen och tonåren. Till den psykologiska dimensionen hör en individs erfarenheter, jag bild, känslor, motivation, inlärd attityder och beteenden samt förmågan att uttrycka sig. (Heinonen & Kannas 1993, 12 – 13)

En personlighet är en komplex helhet av omgivningen samt gener. Fostran och upplevelser spelar en stor roll men även vilka möjligheter som finns att erbjudas. Till exempel materiellt, kunskapsmässigt och socialt. Ett barn kan inte rå för vilka möjligheter hen har eller relationer hen kommer att skapa (Heberlein 2004, 17 – 18). Sexualiteten förenar både kroppen och själen. Handlingar spelar också en stor roll i sexualiteten men det är inte själva sexualiteten. Sexuella handlingar kan ses som den största delen av sexualiteten även om en människas känslor, funderingar, fascinationer samt reaktioner är kärnan i sexualiteten (Lid 1979, 66). Sexualiteten är en källa till individens personlighet. Den formar personligheten och bekräftar att man är värd att älskas. Sexualiteten är närvarande under hela livscykeln. Den kan både vara en förstärkande faktor som erbjuder möjligheter och tidvis är den ett bekymmer för människan. (Arver 2001, 6 - 7)

2.6 Kulturell dimension

Denna dimension kan också kallas för den sociala dimensionen. Hit hör olika kulturella och sociala föreställningar som styr våra uppfattningar om sexualitet i allmänhet, den egna sexualiteten och uttrycksformer av sexualiteten. Samhällets olika institutioner, lagar och regler hör även till denna sfär. Exempel på faktorer som påverkar människans syn på sexualitet är hur samhället utvecklas, informationsflödet, läroanstalter, kyrkan och vardaglig kontakt med andra människor. Alla människor som finns runtomkring en spelar en stor del när åsikter och världsbilden formas. Familjen, grannar, vänner, relationer, giftermål, informationsmedel och reklam är alla en del av den kulturella dimensionen (Heinonen & Kannas 1993, 12 – 13). Till den kulturella dimensionen hör också olika roller som en människa kan ha och hur man betar sig i dessa roller. Olika oskrivna och skrivna principer som har ärvts från familjen och samhället har också en inverkan. Även om det finns dessa regler att följa, behöver en människa inte alltid följa dem. Hen kan förbise en oskriven regel eller en norm och själv välja hur man agerar (Månsson & Plantin 2012, 35).

En individ lär sig olika beteenden genom att observera vad andra i hens närmiljö gör och hur andra betar sig. Detta kallas för observationsinläring. Det är ett av de mest centrala sätten som en människa anpassar sig och lär sig att bli en egen person i det samhälle hen lever i. Sexualiteten är också inlärd på detta sätt, därför kan det ta tid att förändra synsätt, normer samt värderingar i ett samhälle (Stainton, Stainton & Winberg 2002, 63). Sexualitet är inte endast medfött utan den är också inlärd. Familjen är en av den viktigaste källan till inläring och kunskap om sexualitet. En människa lär sig om sexualitet genom hela livet, varje tidsperiod är viktig.

Vissa perioder är viktigare än andra, till exempel det första levnadsåret och puberteten. Som vuxen är det fördelaktigt att kunna verka i sociala sammanhang och möta prövningar, det är möjligt att göra om inläringen av sexualiteten har varit lyckad (Aigner & Centerwall 1983, 135). Det finns olika sorters sexualkulturer. En av dessa sexualkulturer är den begränsande. Den menar att sexualiteten till viss mån är accepterad men att det ändå finns en oro för problem som kan uppstå. En annan sexualkultur är den som helt avvisar sexualiteten. En tredje är den som helt accepterar sexualiteten. Man har officiella regler som kontrollerar småbarns sexualitet. Småbarns sexualitet är dock erkänd och tillåts att finnas. Lust och njutning anses vara viktigt i denna sexualkultur. (Larsson 1994, 26) Dessa olika kulturer har anammats av olika samhällen.

2.7 Etisk dimension

Den etiska dimensionen rör frågor som är kontroversiella och svåra. Till exempel vad är en god sexualitet, rätten till abort, könssjukdomar och skydd mot dem. Till den etiska dimensionen hör även religiösa uppfattningar, moral samt värderingar. Det pratas även mera om sexualetik när det gäller etiska frågor inom sexualiteten (Heinonen & Kannas 1993, 12 – 13). En betydande faktor är var man bor och vilken klass man är i samhället. Dessa omständigheter påverkar hur till exempel den sexuella hälsan kan upprätthållas. Sexuella rättigheter är också något som passar in i den etiska dimensionen. Beroende på var man föds har man olika möjligheter. Det kan vara både positivt och negativt för den sexuella utvecklingen (Statens folkhälsoinstitut 2012, 18).

Möjligheten att utvecklas sexuellt är alltså länkat till mänskliga rättigheter och samhället människan lever i. Människor som är under förmyndarskap av något slag har lättare att bli utnyttjade eller felbehandlade. Det kan handla om barn och handikappade. Sexuella rättigheter och synen på sexualiteten har länge styrts av tabu och skam. Människor pratar om dåliga sidor, faror samt skyddande faktorer istället för att lyfta fram välbehag och mänsklig utveckling. (Bildjuschkin 2010, 16)

Detta kapitel berättar om sexualitet i allmänhet och det framkommer att man kan se på sexualiteten från många olika synvinklar. Det finns även otaliga definitioner på sexualitet i teorin. För att göra detta examensarbete mera hanterbart kommer fokusen vara på den psykologiska och sociala dimensionen av sexualitet. Den psykosexuella teorin som Freud lade grunden för, är en central teori om sexualiteten och teorin är central i detta examensarbete. Definitionen av sexualitet har blivit uppdaterad sedan Freuds tid men

grundtanken finns ännu kvar för att man ska kunna förklara småbarns sexualitet. (Larsson 1994, 22)

3 Historia

Sexualiteten blev ett ämne som framhövdes på ett annat sätt än tidigare när man började forska inom sexualiteten och vetenskapsmän intresserade sig för ämnet. Det var både den fysiska, psykiska och sociala dimensionen som man forskade i. Läran om sexualitet skulle senare kallas sexologi. Sexologi är den vetenskap som studerar människans sexualitet. (Larsson 1994, 18). I början forskade man mera om den biologiska utvecklingen och Sigmund Freuds studier om sexualitet influerade den allmänna uppfattningen om vad sexualitet är samt fortsatta teorier eller studier om sexualitet. Det var viktigt att skilja åt könen och man lanserade begrepp som homosexualitet och heterosexualitet. Detta kan ha gett upphov till den syn som man har i samhället om sexualitet.

Olika studier gav upphov till begränsningar i samhället. Begränsningarna omfattade oskrivna samt officiella regler. Till exempel begränsningar om vilket kön, etnisk bakgrund, ålder, släkt samt klass ens partner får ha. Dessa begränsningar är olika för kvinnor och män (Knutagård 2016, 40 - 48). Sexualiteten har förändrats genom historien. Det har funnits olika perioder där man inte fått yttra sig om sexualitet och när människan har krävt en förändring. Småbarns sexualitet har inte varit i fokus för teoretikerna men den blir mer aktuell.

4 Småbarns utveckling

Utvecklingspsykologin beskriver barns utveckling. Utveckling är något som går framåt, en förändring. Ett litet spädbarn utvecklas snabbt och är skicklig på mycket. Babyn är aktiv samt tar till sig alla möjliga stimuli. Utvecklingen i barndomen är viktig för den formar grunden som människan utvecklas vidare från. Utvecklingen styrs av tre huvudfaktorer. Dessa faktorer är att människan själv inifrån utvecklas genom mognad, på grund av miljön runtomkring samt interaktionen mellan individen och samhället. Utvecklingen påverkas av både biologiska faktorer men även yttre stimuli (Jerlang 1999, 19 – 22).

4.1 Anknytningsteorier

Anknytningen är ett första steg till beröring och en självmedvetenhet. Anknytningen är också en introduktion till relationer med andra människor. Ifall anknytningen är otrygg eller på annat sätt negativ kommer barnet att få svårigheter med att lita på sig själv och andra i sin närhet samt att barnet kommer att finna det svårt att se sig själv som älskvärdt. Barn utvecklas mycket under de tidigare levnadsåren, de går igenom olika stadier. Barn är till sin natur nyfikna och lär sig saker genom att ställa frågor och få svar.

Barn undrar om allt möjligt i sin miljö, om sig själv och samhället. Barnet förväntar sig att en vuxen kan svara på dessa frågor på ett sanningsenligt sätt. När ett barn känner sig hotat behöver hen en tröstande och trygg plats att återvända till. Detta är föräldrarnas uppgift. En liten baby följer noga med sin mamma och känner av situationer bra. Ett litet barn anpassar sitt beteende enligt sina föräldrar och hjärnan utvecklas genom denna växelverkan. Samspelet som sker mellan föräldrarna och det lilla barnet är komplex. Babyn observerar ansiktsuttryck, rösten, fysisk närhet, vilken position babyn är i, känslouttryck av tillgivenhet, växelverkan i prat, kontroll och aktiviteter (Erlandsson & Killén 2014, 20 - 21). Det finns tre olika samspelestilar som föräldrar använder sig av medvetet eller omedvetet, dessa är ”lyhörd/tillgänglig/ger respons”, ”kontrollerande/invaderande/styrande” och ”passiv/otillgänglig/ger ingen respons.” Dessa samspelestilar har olika inverkan på anknytningen. Barnet måste vid den tredje samspelestilen ta hand om sig själv och både vårdnadshavarna samt barnet kan till och med bli passiva (Ibid, 28).

Föräldrar som är extra noga med att läsa av barnets signaler kan svara på dem på ett ändamålsenligt sätt. Vid 2 och 3 månader behöver ett barn ömsesidig kommunikation och känna lycka, lugn samt välbehag. Vid 9 till 15 månader behöver barnet leka tillsammans med föräldrarna och lekarna har ett upprepande mönster. Ett barn som är över 1 år leker

utforskande lekar. Barnet använder sig även av icke verbal förmedling av känslor (Ibid, 22). Alla barn knyter an till föräldrarna, det är kvalitén på anknytningen som är viktig. Ifall barnet har en otrygg anknytning kommer hen att känna sig otrygg till omvärlden. Anknytningen är en biologisk faktor för att barnet ska förstå att söka skydd hos anknytningspersonen men även våga bli självständig. Anknytningen är ett kommunikationsverktyg som barn använder för att visa om deras behov blir tillgodosedda eller inte (Ibid, 31 – 33). Anknytningen är viktig för barnets utveckling och ett gott psyke. Anknytningen hjälper även människan att klara av svåra utmaningar (Ibid, 41).

Barn som saknar en anknytningsperson blir endera passiva genom att de inte söker kontakt med andra och drar sig undan, eller aktiva genom att de gråter och är uppmärksamhetssökande. Barn som blir aktiva knyter lätt an till förhållandevis främmande människor. Barnets temperament men även föräldrarnas anpassningsförmåga spelar stor roll i hur anpassningen blir. Mentaliseringsförmåga är en livsviktig egenskap i relationer till andra människor. Förmågan möjliggör att man kan förstå andra och att man kan uttrycka sig på olika sätt. Denna förmåga växer fram under de första levnadsåren. Förståndet och känslorna är nära sammankopplade till varandra. (Erlandsson & Killén 2014, 99)

Mentaliseringsförmåga och förmåga att handskas med känslor är viktiga resurser när man vill förstå och tolka andra människor. Ifall barnet har en annan person än vårdnadshavarna som hen kan knyta an till kan anknytningen ändå bli trygg och förändra de inre arbetsmodellerna som skapats. Anknytningspersonen behöver ge närhet, vara bestående samt känslomässigt intresserad av barnet (Ibid, 49 – 51). Barnets självkänsla och självförtroende är nära sammankopplat till anknytningen. Om barnet upplever att hen är viktig, älskad och accepterad av sina föräldrar känner hen sig bra i sig själv. Ett barn som däremot inte får den kärlek och omsorg hen behöver försöker bli accepterad av sina föräldrar genom att leva upp till föräldrarnas förväntningar (Ibid, 99).

Babyn bygger genast upp en bild av sin egna kropp och får en känsla av hur betydelsefullt närhet samt kontakt med andra är. Ett barn är en känslig varelse som tar emot smekningar, beröringar, strykningar samt en famn. I fysisk kontakt med andra känner barnet avkoppling och trygghet. Dessa känslor stärker barnets personlighet. En skön säng, rena kläder som doftar gott, vackra färger, behagliga röster och mat som smakar gott tar hand om barnets alla sinnen (Cacciatore & Korteniemi–Poikela 2010, 23 - 24). Kärleken och tillgivenheten som föräldrarna ger åt barnet är de första upplevda känslorna av välmående och trygghet som barnet har. Vid växelverkan med sina föräldrar växer barnet till en människa som kan älska.

När barnet vet att hen kan sprida glädje åt andra är det den första byggstenen för ett bra självförtroende. Desto bättre ett barns omsorg, matning, psykisk trygghet samt tröst är, desto bättre kan barnets jag utvecklas.

Barnets självkänsla och egenvärde utvecklas av trygghet och förtroende som barnet upplever i kontakt med hens vårdnadsgivare eller anknytningsperson och att barnet anar att andra gläds av hen. Barnet upplever sin kropp och olika kroppsdelar när man rör vid barnet. Genom behaglig beröring är det lätt att tro att kroppen är god. Barnet anar att andra tycker om hen samt att man njuter av närheten till barnet. (Cacciatore, Penna & Törhönen 2000, 13). Ett barn behöver inom sin tid få veta att varje individ har privata kroppsdelar som människan själv bestämmer över. Det är även barnets helt egna privata områden. Barnet lär att själv torka sig efter toalettbesök. Man berättar att barnet själv bestämmer om vem som får beröra, se eller ta hand om barnets privata delar. Barn föds med en sexualdrift, men sexualitetens betydelse samt hur den tar sig i uttryck är olika beroende på vilket livsskede man är i och ålder.

Det är naturligt för barn att upptäcka både sin omgivning, sig själv och andra människor i sin närhet genom sina sinnen. Barnets kropp är en stor del av barnet och det är naturligt att ett barn utforskar den. Barnet kan fråga frågor om sin kropp och sexualitet. Genom att känna på sin egen kropp lär man även känna sig själv och sina egna gränser (Lingåker 2017, 15).

Sexualiteten är en del av utvecklingen. Både när det gäller den subjektiva utvecklingen som kommer inifrån och den utveckling som påverkas av yttre stimuli och upplevelser. Dessa är sammankopplade till varandra. När man tänker på småbarns sexualitet är det inte tydligt hur den kan se ut och vad det innebär. Kapitlet om småbarns sexualitet kommer att förklara begreppet från olika synvinklar. Det som är centralt är hur sexualiteten kommer till uttryck hos barn och hur den påverkar barnet både på ett personligt plan och ur ett helhetsperspektiv.

4.2 Sigmund Freud

Sigmund Freud lanserade begreppet psykoanalysen. Inom psykoanalysen beskriver Freud personlighetsmodellen hos en människa. Personligheten består av tre delar, detet, jaget samt överjaget. Dessa tre delar samspelar i enighet och det vore fördelaktigt om det fanns en jämvikt mellan dem. Personligheten ska kontrollera kopplingen mellan drifter och nödvändigheter. Detet är den del av personligheten som man är född med och som är undermedveten. Den styrs av behov och känslor av olust samt behag. Ett litet barn styrs genast av instinkter samt känslor och vill undvika negativa känslor. Olustkänslor och att inte

få sina behov tillfredsställda direkt gör att det utvecklas. Jaget är den sida av personligheten där viljan samt förnuftet finns. Jaget styr även en individs handlande. Med hjälp av jaget börjar barnet förstå sin omgivning och kan anpassa sig bättre enligt den (Jerlang 1999, 38 - 44).

Barnet börjar lära sig att tänka med hjälp av jaget. Överjaget reglerar barnets handlingar efter föräldrarnas handlande. Freud beskriver även att ett "ideal jag" kommer till. Barnet har några värderingar och normer hen försöker leva upp till. Föräldrarna är förebilder för barnet. När barnet identifierar sig med sina föräldrar kommer barnet att ta föräldrarnas värderingar som sina egna. Överjaget är centralt för att anpassa sig till det samhälle som man lever i och kunna bemöta krav som finns på en. Överjaget fungerar även som en självstraffande verksamhet. Försvarsmekanismer gör att barnet hanterar konflikter på olika sätt. Om barnet till exempel är i en konflikt och känner känslor som är förbjudna, kommer överjaget att varna barnet och meddela att föräldrarna inte accepterar känslan som uppstår i samband med konflikten. Barnet kan komma att känna ångest och istället undantrycka den ursprungliga känslan för att visa en motsatt accepterad känsla. Det gör att barnet kan få nervösa symtom. Konflikten är inte behandlad av jaget utan försvarsmekanismen hanterade endast den förbjudna känslan. Den olösta konflikten kan leda till neurotisk ångest och kan komma att påverka barnet i ett senare skede (Ibid, 38 - 44).

Sigmund Freud skapade även en teori om barns utveckling. Freud menar att barn har en sexualitet redan vid födseln, att barndomen är en stor faktor i personlighetsbildning samt att undermedvetet finns. Utvecklingen framställs som olika faser. Freud kallar småbarns sexualitet den barnsliga sexualiteten. Småbarn styrs av lustkänslor och vill allra helst slippa känslor av olust. Barnets kropp utgör som Freud beskriver det, erogena zoner. Genom dessa erogena zoner känner barn lustkänslor. Freud har kallat de olika faserna efter vilken del på kroppen som dominerar utvecklingen. Den orala fasen, den anala fasen samt den falliska fasen. Den fysiska samt psykiska utvecklingen sker i samband med varandra. Dessa olika faser menar Freud leder barnet mot den vuxna sexualiteten. Under de tre faserna har barnet en sexuell energi som riktas från barnets kropp till barnet. Om barnet inte får tillgodose sina behov och inte får uppleva lustkänslor med hjälp av vårdnadshavarna kan barnet själv börja tänka att hen behöver se till att skapa sina egna lustkänslor. Detta kan senare i livet störa utvecklingen och barnet självbild (Ibid, 49 - 54).

Barnet kommer in i den orala fasen vid ca 0 – 2 års ålder. Munnen är oerhört viktig i denna fas för att uppleva lustkänslor. Det är den mest betydelsefulla erogena zonen. Barnet njuter

och tar initiativ till att suga även om hen är mätt, det tyder på att barnet får lustkänslor helt enkelt av att suga på föremål. Om ett barn har haft många negativa erfarenheter under denna fas kan barnet som vuxen få problem med sin relation till mat. Det kan lämna ett tomrum hos en människa på grund av otillräcklig närvaro som man försöker fylla genom olika sorters oral stimulans (Jerlang 1999, 49 – 54).

Den anala fasen inträffar vid ca 2 – 3 års åldern. Barnet får lustkänslor genom att lära sig att gå på pottan och utföra sina behov. Barnet lär sig att hålla tillbaka eller släppa hans behov. Barnet börjar även lära sig renlighet. Barnet blir tillfredsställd med sig själv och sina prestationer samt intresserar sig för andra som också kan uträtta sina behov (Ibid, 49 - 54).

Den falliska fasen inträffar vid 3 – 5 års åldern. Barnet börjar vid denna fas skapa lustkänslor genom onani eller masturbation. Barn blir intresserade av kroppen och dess funktioner. Barnet är frågvis om allt möjligt, hur barn blir till och vad döden är till exempel. Barnets könsidentitet börjar bildas vid denna fas och Freud beskriver oidipuskomplexet som är en viktig del av könsidentitetens uppkomst. Pojkar börjar beundra sin mor och vill ha henne för sig själv från pappan. Detta ger dock ångestkänslor åt barnet eftersom han även älskar sin pappa och han vill inte mista sitt könsorgan som straff för sina tankar. Detta kallar Freud kastrationsångest. Barnet har sett flickor som inte har en penis och tror att detta kommer att hända honom.

Det gör att barnet vänder sig till fadern och identifierar sig med honom istället. Därifrån bildas överjaget. En flicka beundrar först också sin mor, men upptäcker att hon inte har en penis, flickan känner sig då undermåttlig och skyller mamman på detta. Flickan blir besviken på modern och söker kontakt med fadern istället. Flickan hoppas på att pappan kan ge henne en penis. Denna önskan ersätts med att flickan vill få barn med pappan. För att få det behöver flickan dock mammans egenskaper. Detta gör att hon börjar identifiera sig med mamman. Identifikationen med föräldrarna är ingen enkel process och det finns många motstridiga känslor som barnet går igenom (Ibid, 49 – 54).

4.3 Erik Homburger Erikson

Erik Homburger Erikson lanserade en psykoanalytisk teori om utvecklingen från födseln till vuxen ålder. Han inspirerades en del av Freuds tankar. Eriksons teori delas in i åtta delar. Av dem är det de tre första stadierna som berör småbarnsåldern. Det första stadiet kallar Erikson för spädbarnsperioden. Det berör barn i åldern 0 – 2 år. Erikson menar att barnet styrs av instinkter och lustupplevelse. Det första stadiet menar Erikson är koncentrerat till

munnen, vilket även Freud pratar om. Erikson betonar samspelet mellan modern och barnet, speciellt amningen. Den är viktig för utvecklingen av barnets ego. Barnet börjar först i 3 månaders ålder att åtskilja sig själv från mamman och andra individer eller föremål. Barnet lär sig att orientera sig, att ta emot och ge åt andra samt att använda till sin fördel de resurser som erbjuds åt barnet i dess omgivning. Denna fas skapar grunden för om barnet har tillit till andra personer. Om modern ger barnet en god omsorg skapas grunden till tillit i barnet. Om interaktionen med den omgivande miljön är bra utvecklas barnets tillit i en positiv riktning (Jerlang 1999, 78 - 88).

Enligt Eriksson är det viktigt att barnet identifierar sig med modern för att utvecklingen ska vara lyckad. Om barnet får en god omsorg och tillräcklig med stimulans kommer barnet att känna att hen är uppskattad och vågar vara sig själv. Barnet får en positiv grundinställning till livet som senare blir grunden till identiteten. Moderns egen utveckling, förväntningar, födseln, känslor, tron på sig själv spelar roll när man ser på hur lyckad samspelet mellan mamman och barnet är. Samhällets normer och värderingar speglar även samspelet. Enligt Erikson är det grundläggande att barnet kan älska sina föräldrar men även förstå att föräldrarna är egna individer och att barnet själv är en egen person. Erikson nämner att leken finns med ända från födseln och det är ett verktyg för barnet att upptäcka sin omgivning. Barnet kan av arvmässiga skäl eller på grund av omvärlden misslyckas med att hantera en kris i detta stadiet.

Detta kan enligt Erikson leda till att barnet inte känner någon tillit till sig själv eller omgivningen. Barnet kan även utveckla ett instabilt ego och en svag personlighet. Samspelet mellan modern och barnet kan misslyckas på grund av olika orsaker. Det kan vara orsaker som stressar mamman, till exempel att barnet var oönskat eller ekonomiska problem. Det kan finnas mödrar som är överbeskyddande vilket gör att barnen inte får några erfarenheter. Man kan även använda sitt barn för att tillfredsställa sina egna otillfredsställda behov, eller om barn växer upp i en kall och osäker miljö. Barn kan gynnas av negativa erfarenheter i viss mån (Ibid, 78 - 88).

Andra stadiet handlar om den anala fasen, som även Freud pratade om. Barnet är i 2 – 3 års åldern. När mamman börjar potträna barnet lär sig barnet att renlighet ger positiv feedback samt att orenlighet ger olustiga känslor. Barnet ser på moderns reaktioner, när hon är glad och när blir hon besviken. Beteendemönster skapas för första gången när barnet lär sig att styra sin kropp. Detta är en början till annat som barnet lär sig att styra, kroppen i sin helhet, sina egna känslor, att ge och ta, förhållanden med andra samt självbestämmande. Det andra

stadiet utgör trotsåldern. Det lilla barnet tar initiativ själv och vårdnadshavarna behöver sätta upp rimliga gränser men även ge barnet möjlighet att få olika sorters erfarenheter. Barnet hittar en egen bestämmanderätt. Leken är en viktig del i denna ålder. Barnet börjar leka med världen omkring och föremål hen hittar. Barnet leker för att få kunskap om dess omvärld, men även för att hantera ångestfyllda upplevelser. Barnet blir mera självständigt (Jerlang 1999, 78 - 88).

Det tredje stadiet har Erikson kallat för lekåldern och den förekommer när barnet är 3 – 6 år. Under denna period är det fokus på könsorganen. Både hur de fungerar men även hur det ser ut. Barnet är mera utvecklat än någonsin under denna period och börjar ställa olika sorters frågor, både stora och små. Omgivningen och andra människor är intressantare än i de föregående stadierna. Erikson nämner identifikation med den ena föräldern som Freud också gör. Erikson menar dock att det är uppenbart att barnet vill ha en av föräldrarna ifred på grund av barnets kärlek till föräldrarna. När barnet tänker något elakt om den ena föräldern känner sig barnet ångestfyllt eftersom det inte än kan skilja på tanke och handling. Under denna period är det vårdnadshavarna som har den största rollen i barnets utveckling. Identifikationens kvalitet samt innehåll, föräldrarnas beteende och överjag är grundläggande för barnets utveckling. Erikson nämner även pedagoger inom småbarnspedagogiken som viktiga förebilder. Under denna period blir leken mera värdefull för barnet. Språket, intellektet, känslor samt fantasin utvecklas (Ibid, 78 – 88).

4.4 Margaret Mahler

Margaret Mahlers teori heter objektrelationsteori. Grunden i denna teori är relationerna med nyckelpersonerna i spädbarnsåldern och kvaliteten av dessa förhållanden. Mahler menar att spädbarn kan både anpassa sig till sin omgivning och sträva efter lustkänslor. Det lilla barnet har ännu inte en personlighet utan personligheten växer fram genom samspelet mellan modern och barnet. Båda parter anpassar sig till varandra men det lilla barnet är bättre på att anpassa sig till modern. Det är viktigt att barnet inte behöver anpassa sig i alltför hög grad utan att både mamman och barnet möts i mitten och att relationen är ömsesidig. Vid spädbarnsåldern är det viktigt med erfarenheter. Barnets upplevelser blir till en del av barnets personlighet. Mahler menar att det finns både en biologisk klocka där en fysisk mognad äger rum och att det på samma sätt finns en psykologisk klocka. Den psykiska mognaden följer ett visst på förhand bestämt mönster. Vid vissa tidpunkter behöver barnet få vissa sorters upplevelser för att utveckla viktiga delar av personligheten (Jerlang 1999, 105 - 110).

Om dessa uteblir kommer dessa delar att saknas från personligheten eller utvecklas felaktigt. Mahler nämner dock att individuella skillnader finns. Modern är det främsta objektet i spädbarnsåldern. Detta för att modern är den allra första kontakten spädbarnet har med en annan människa. Efteråt kommer andra personer i familjen. Modern ser till att barnet har det bra och att alla hens behov tillgodoses. Relationen med modern utvecklas när barnet känner av drastiska intensiva känslor. Barnet bildar en inre föreställning av mamman. Den behöver inte stämma överens med verkligheten utan är en personlig tolkning av modern. Detta är en viktig del av barnets jag uppfattning. Barnet ser modern i ett positivt ljus där goda egenskaper överväger negativa. Barnet kan ta denna inre föreställning av modern till hjälp när hen upplever svåra känslor och mamman inte finns till hands eller oberoende av vilka känslor modern skapar just i den stunden. Den inre bilden av modern är även beroende av kvaliteten av samspelet mellan barnet och modern (Ibid, 105 - 110).

Den inre bilden förändras vartefter tills att barnet är 5 – 6 år. Efter det blir den konstant med små förändringar. Om barnet inte kan skapa sig en inre bild av modern eller om negativa förnimmelser är större än positiva, kan barnet komma att stänga ut mänsklig kontakt eftersom modern är det första exemplet av mänsklig kontakt och utgör ett exempel av samhället. Barnet speglar sig själv i modern till först och senare, efter tre års åldern börjar personligheten formas och barnet förstår skillnaden mellan sig själv och omgivningen runtomkring. Detta är en bas för en trygg självuppfattning. Identiteten utvecklas jämt. Barnet upplever direkt efter födseln att hen och modern är samma person.

Barnet lösgör sig från denna uppfattning enligt Mahler med hjälp av två olika utvecklingsskeden. Den ena är separationsprocessen och den andra är individualiseringen. Barnet får en egen vilja och vågar själv upptäcka sin omgivning. Barnet börjar förstå hur världen fungerar och vad som krävs av hen. Under dessa utvecklingsfaser känner barnet av lustkänslor och spänning å andra sidan ångest och vill söka trygghet samt pålitlighet hos föräldrarna. Vid spädbarnsåldern när ett barn ännu inte lärt sig prata är det viktigt med kroppsspråk och barnet använder kroppen för att kommunicera (Ibid, 105 – 110).

Det som många av forskarna poängterar i detta kapitel är att det finns olika stadier av barns utveckling där olika företeelser är viktigare än andra för en helhetsmässig utveckling. Dessa perioder knyter ihop både barnets känslor och kroppen. Det lilla barnet kan känna av både lust och obehag. Det gör att barnet söker sig till känslor av lust. Personligheten utvecklas enligt hur barnet anpassar sig till sina vårdnadshavare och hur miljön svarar på barnets signaler.

Det som är en nämnare för dessa teorier är att barnet är i centrum av dess utveckling men människor runt hen har en stor del i hur grunden för utvecklingen blir. Barnet kan känna av olika sorters känslor. Hen strävar mest efter lustkänslor och vill undvika känslor av obehag. Barnet är också medveten om sig själv och sin omgivning. I början styrs barnet av reflexer som går per automatik. När barnet blir äldre kan hen påverka sin tillvaro mera och barnet utvecklas genom att medvetet använda sig av sin kropp och signalera vad hen vill för att uppnå lustkänslor. Om barnet har känslor av obehag vill barnet även signalera om detta och försöka bli av med obehagliga känslor. Detta tyder på att sexualiteten är en subjektiv erfarenhet redan från början. När man blir äldre fortsätter man söka efter lustkänslor och behag men undvika obehag. Anknypningsteorierna förklarar vilken roll både omgivningen och vårdnadshavarna har när ett barn utvecklas.

5 Småbarns sexualitet

Barnet behöver få stöd från omgivningen för att den sexuella utvecklingen ska bli positiv samt problemfri. En människa kan vara en sexuell varelse och känna lycka för det. Sexuellt förtryck mot barn är vanligt. Barn som uppfostras i en trygg och positiv atmosfär kommer att skapa en god bild av både andras och den egna sexualiteten. Sexualitet är inget som nödvändigtvis kontrolleras av utomstående, det är heller inget som endast utvecklas av sig själv. Det är bra om det finns en balans mellan att få stöd och få utforska sin sexualitet på egen hand. Om en människa känner sig säker med sina känslor och har mod att uttrycka dem kan människan också behärska dem. Det gäller även sexuella känslor (Edgardh, Langfeldt & Reiersen 1987, 8 - 10).

Redan i fosterstadiet kan man genom ultraljud se att pojkar har stånd, detta betyder att reflexer och könsorganets funktioner fungerar redan när en baby växer i livmodern. Nyfödda pojkar kan få stånd och nyfödda flickor kan få en reaktion där slidan blir våt och klitoris hårdnar. Det visar att könsorganets funktioner fungerar redan under fosterstadiet tills att hen växer till en människa (Geer & O'donohue 1987, 168).

En baby har sexuella reaktioner. Till exempel kan en baby få stånd eller bli våt i vaginan och till och med få orgasm. Detta är dock inte en reaktion på yttre retningar utan det är spontana automatiserade reaktioner som skapas av det autonoma nervsystemet. Dessa reaktioner utelämnas oftast efter några år. De första levnadsåren lär barnet genom växelverkan med sina föräldrar hur relationer skapas och fungerar. Det skapar också en grund för den sexuella identiteten. En människa som har upplevt djupa känslor av trygghet samt kärlek av fysisk

kontakt, kommer inte att i första taget vilja ha närhet där kärlek inte kommer från båda hållen (Edgardh, et.al. 1987, 15).

Barnet börjar upptäcka, röra sin kropp och könsorgan när hen blir fysiskt aktiv. Om omgivningen ger barnet närhet och kroppskontakt kommer barnet att intressera sig mera av sin egen kropp och röra den mera. Om vuxna ger positiva erfarenheter av kroppskontakt och beröring kommer barnet känna att det är accepterat att röra sin egen kropp och att kroppen är god. Detta är en grund för barnets självbild samt kroppsupplevelse. Barnet övar sig att röra sig själv ju mera motoriken utvecklas. När barnet är 4 till 6 månader gammal börjar barnet stimulera sina könsorgan. Vid denna period är det betydande att låta barnet upptäcka sig själv. I fall barnet får negativa signaler om att känna på sin kropp vid denna period, kan barnet få en uppfattning att det inte är okej att ha könsorgan eller röra vid dem. När barnet når 2 och 3 års åldern kan barnet börja få orgasm (Ibid, 19 – 20). Barnet blir mera utåtriktad och social när hen är i 2 och 3 års åldern. Andra barn i omgivningen blir en viktig del av lärandet och upptäckandet. Barnen lär sig tillsammans och äldre barn kan vara en viktig kunskapskälla för de yngre. I denna ålder blir det även aktuellt med olika sorters lekar som man leker tillsammans med andra barn (Ibid, 25).

5.1 Sexuellt anspelade lekar

Ett barn i lekåldern lär sig att se sig själv som accepterad, känna trygghet, njutning och värdighet till sin egen kropp. Under de första levnadsåren lär sig barnet att skilja sig åt från andra som en egen individ. Barnet hittar sin egen vilja och övar på att använda den. Medvetenhet om fysiska begränsningar börjar också ta form. Barnet hittar inom kort sitt eget könsorgan och intresseras av den. (Cacciatore & Korteniemi–Poikela 2010, 17 – 18)

Det är vanligt att lekande barn tar initiativ till sexuellt anspelade lekar, till exempel leker barnen doktor. Dessa lekar styrs av spontanitet, nyfikenhet och ömsesidighet. Lekarna lär även barn. Barnets sexualitet är präglad av spontanitet, nyfikenhet, upptäckarglädje samt förundran (Ibid, 25 – 26). Barn som är i 2 - 3 års åldern är nyfikna på människokroppen och att upptäcka sin egen samt andras kroppar. Kroppen och hur den fungerar fascinerar det lilla barnet. Dessa lekar som kopplas till barnens sexualitet, leker barnet oftast med någon annan som barnet känner väl och som befinner sig på samma utvecklingsnivå. Om dessa lekar inte sker frivilligt behöver lekarna lätt kunna stoppas eller vägledas till en annan lek. För att barn kan känna in sin egen sexualitet och förstå att hen kan bestämma själv om sin kropp är det

nödvändigt att inom småbarnspedagogiken prata om ämnet. Barn lär sig allt möjligt genom att vara nyfikna och fråga, sexualiteten är inget undantag (Lingåker 2017, 15 - 16).

Sexuella lekar är viktiga i den sexuella utvecklingen. Barn förstår att andra barn också är sexuella, man lär sig gränser och att respektera andra runtomkring en. Barnet ser sig själv i andra barn och det gör att barnet accepterar sig själv samt sin egen sexualitet. Nakenhet samt närhet kan bli något naturligt för barnet. Alla dessa egenskaper som barnet får genom leken är sådana som är nödvändiga senare i livet när hen skapar intima relationer och kommer in i den vuxna sexualiteten (Edgardh, et.al. 1987, 29).

Barn kan intressera sig även för andra barn, speciellt det andra könet. Om barnen utforskar varandra och sig själv tillsammans med andra är det viktigt att veta var gränsen går och att alla barn är med i leken. Ifall leken är av sådan karaktär att den upprepas alltför ofta kan pedagogen konstatera att barnen redan utforskat det och att de nu vet vad den andra har innanför byxorna. Vidare kan förklaras att det som finns innanför kläderna är varje individs egna privata delar och därför täcks de över med kläder. Man får inte tvinga sig på någon annan och man behöver absolut inte visa något fast någon ber om det, om man inte vill (Björkqvist, Konttinen & Korteniemi–Poikela 2015, 57 - 61).

5.2 Att prata med barn om sexualitet

Tre centrala ämnen att prata om när det gäller småbarns sexuella utveckling är kroppsgränser, att namnge olika känslor och kroppsdelar och att man är saklig och bemöter barnet med samma attityd som med vilka andra samtalsämnen som helst. Det är grundläggande för att sexualitet ska bli ett naturligt ämne att prata om. Nakenhet är en naturlig del av människan, och varje familj har olika inställningar till nakenhet. Genom att vara öppen och positivt inställd till nakenhet blir det också naturligt för barnet att upptäcka sin egen sexualitet, kropp och att prata om ämnet. Det är viktigt för barn som inte har den öppenheten hemma att inom småbarnspedagogiken få tillförlitlig kunskap och upptäckarglädje i en trygg miljö (Lingåker 2017, 15 - 16).

Barnets intresse för könsorgan är densamma som när en baby upptäckt sina tår och undersöker dessa. Barn som undersöker sin kropp kommer underfund med att de kan få välbehag av att röra sina könsorgan. Det är ännu inte frågan om onani utan en lek där barnet utforskar känslor av välbehag. Barnet söker inte sexuellt välbehag medvetet, genom att se på och härma andra barn lär sig barnet vad som är passande beteende och var gränserna för opassande beteende går. Utforska sin kropp gör man privat och inte offentligt. Det kan vara

bra om varje familj har ett ordförråd som beskriver sexualitet och kroppens utveckling. Man kan också hitta på egna ord (Lingåker 2017, 17).

Barndomens och tonårens erfarenheter kan ses som en förberedelse mot vuxenlivet. Dessa händelser spelar en stor roll när det kommer till ens relation till kärlek och sexualitet senare i livet. (Ibid, 15) Människans förmåga att hantera och kontrollera situationer förändras. Utvecklingen kan ske obalanserat och skapa förvirring. Det finns tre olika nivåer i den känslomässiga sexuella utvecklingen, det emotionella, det biologiska och det kunskapsmässiga. (Cacciatore & Korteniemi–Poikela 2010, 17 - 19).

Den kunskapsmässiga sfären innefattar en medvetenhet, attityder, det man tror, det man överväger, riskbedömning, beslutsförmåga, erfarenheter och lärande. Den emotionella sfären innefattar förälskelser och kärlekar. Dessa känslor hjälper barnet att skapa relationer med både barn i deras egen ålder och att bli självständigt. När man är kär byggs drömmar upp och genom besvikelser lär sig individen att hantera negativa känslor. Det i sin tur stärker barnet på olika sätt, hen får en starkare självkänsla och förståelse av sig själv. Den biologiska sfären innefattar kunskap om den egna kroppen och utvecklingen. Den egna sexualiteten är ett sätt att berika livet. Sexualiteten handlar om nyfikenhet, lekfullhet, känslighet, klokhet, vågande och en vilja att njuta (Ibid, 17 - 18).

Kunskap om sexualitet, kön och könsroller tar man till sig redan som ett litet barn. En tvååring kan identifiera sig själv som ett kön. Detta gör det vidare möjligt för barnet att identifiera könet på vuxna och andra barn. Förståelse av reproduktion och definition av kön som ett oföränderligt begrepp utvecklas stegvis från småbarnsåldern (Geer & O`donohue 1987, 172).

5.3 Vuxna som stöd i den sexuella utvecklingen

När vuxna förklarar för barn om olika företeelser gällande sexualiteten och kroppen får de en större förståelse av kroppen och vad som är rätt samt fel. Böcker är en bra källa som kan hjälpa barn att förstå och få mera kunskap om kroppen, sexualitet samt kroppens utveckling. Som vuxen kan man lyssna på barnens funderingar och frågor. Pedagogerna kan påminna barnen om att inte röra andras privata delar utan lov. Barnen får en mall om hur man beter sig enligt samhällets normer och en påminnelse om att alla människor har egna privata delar på kroppen. En alltför öppen sexuell relation mellan ett barn och hans föräldrar skapar emotionella band som är svåra att förändra efterhand (Kinnunen 2001, 21).

Vuxna kan av olika anledningar känna att det är svårt att acceptera småbarns sexualitet. Det kan handla om värderingar, normer eller religion till exempel. Vuxna kan tänka att sexualitet är en synd eller att ett barn föds harmlösa och oskyldiga. Det kan leda till att man straffar eller förnekar barnets sexualitet och den sexuella utvecklingen. Även om vuxna kan acceptera idén om småbarns sexualitet kan det vara obekvämt om barnet öppet visar sin sexualitet och det kan leda till att den vuxna inte uppmuntrar, förlöjligar, ignorerar eller förnekar barnets sexualitet. Barnet kan lära sig att andra inte accepterar de sexuella behoven barnet har eller den sexuella utvecklingen som barnet går igenom. Barnet kan isolera sig, känna sig avvisad och skamsen (Geer & O'donohue 1987, 171).

Det kan leda till att barnet inte lär sig ordförråd som hör till den sexuella utvecklingen samt den fysiska kroppens olika delar och hur de fungerar. Pojkar och flickor växer upp på olika sätt med sina kroppar. Det är naturligt för pojkar att se sitt könsorgan och prata om det i samband med toalettbesök och när det gäller renlighet. Flickor har inte ett könsorgan som är synligt och det kan leda till att flickor i mindre utsträckning uppmuntras att prata om och lära sig om sin kropp. Det är vanligt att i många kulturer förneka flickors sexualitet och sexuella uttryck. Detta kan leda till att flickor inte är lika bekväma i sin sexuella utveckling och sexualitet. Det är konstaterat att tidiga positiva erfarenheter, acceptans samt bekvämlighet i sin egen sexualitet och sexuella utvecklingen är grunden till en hälsosam sexualitet senare i livet (Ibid, 172).

Barn kan känna olika sexuella känslor. Det kan handla om upphetsning eller pirringar. Om man nekar ett barns sexualitet kan det leda till att barnets sexuella känslor också förnekas. Det kan i sin tur leda till att barnet själv börjar neka sin sexualitet eller försöker dölja den för andra i sin närhet. Barnet återspeglar sig i de vuxna. Barnet vill också vara till lags de vuxna förebilderna. Detta kan påverka hur ett barns självbild och identitet utvecklas (Aigner & Centerwall 1983, 144).

Sexualiteten är inget som växer bort när man blir äldre. Tvärtom förändras den under livets gång och anpassas till en människas ålder och mognad. Sexualiteten kan vara en central del av en vuxen människas liv, om man har en partner eller vill fortplanta sig. Småbarns sexualitet är en grund för hur sexualiteten kan komma till uttryck senare i livet.

5.4 Sexualitetens roll senare i livet

Sexualitet kan kopplas ihop med många olika saker. För en ung människa kan det handla om att bli självständig, skapa relationer, komma underfund med vilken sexuell läggning hen

tillhör och skapa sig en egen identitet (Ibid, 56). Identitet är en stor faktor i en människas välmående. Ifall en ung människa känner sig vilsen i sin identitet kan hen visa tecken på självhat, psykisk och fysisk ohälsa, isolering samt en låg självkänsla. Föräldrarna har en stor del i den sexuella utvecklingen. Föräldrarna är en skyddande faktor som kan se till att barnet är tryggt från fara och risker, samtidigt kan pedagogen eller den vuxna stöda den sexuella utvecklingen på ett positivt och erkännande sätt. Om en ung person har problem med sin sexualitet har det ofta kopplingar till familjen och uppfostran. (Ibid, 65 - 68) När den unga själv blir föräldrar är det betydelsefullt att ha en bra relation med sina egna föräldrar. (Knutagård 2016, 71)

6 Pedagogers roll i småbarns utveckling

Sexologin är ett vetenskapligt ämne som rymmer flera olika ämnen i teorin. Till exempel medicin, sociologi, psykologi, historia, teologi, filosofi och antropologi. Olika faktorer påverkar en människas sexualitet. Kunskap om sexualitet är en väsentlig del av det professionella kunnandet i yrken där människor vårdas, stöds i sin utveckling och i att uppnå en god livskvalitet. Det kan sända ut signaler om att sexualiteten inte är en viktig del av småbarns utveckling när den inte nämns i lagar eller styrdokument som styr småbarnspedagogiken. Det finns inom människonära yrken ett mervärde i allomfattande kunskap. Olika sorters kunskap har ett egenvärde som man kan nyttja. Professionella kan med hjälp av kunskap om sexualitet bli mera säkra i sin yrkesroll och i sitt arbete (Ekdahl 2017, 20 – 21).

Sexualiteten kan vara en central faktor när man försöker skapa sig ett gott, sunt samt socialt liv. Sexualiteten kommer in i alla livsaspekter. När man vill skapa nya relationer eller behålla relationer som redan är etablerade är det fördelaktigt att förstå sociala sammanhang och hur individen förväntas bete sig. Det blir lättare om man hittar en balans mellan kropp och psyke att må bra. Sexualiteten kan tänkas vara en central del av det professionella arbetet med både barn och vuxna eftersom professionella är ett stöd för klienternas välmående. (Svensson 2007, 142).

6.1 Pedagogen en förebild för barn

Sexualiteten utforskas på olika sätt. Ett av de vanligaste sätten är genom beröring. Hjärnan är i stor utsträckning där sexualiteten upplevs. Sensorer i hjärnan påverkas av beröring. Medvetenhet om detta ger en bredare förståelse av sexualitet. Det är väsentligt att prata om småbarns sexualitet och hur barnen kan uttrycka sig inom småbarnspedagogiken. Vuxna har ett ansvar att prata med småbarn om deras helhetsmässiga utveckling och erkänna den. Genom att prata om vad som är acceptabelt, vad barn och vuxna får och inte får göra samt genom att sätta upp gränser skapas en medvetenhet som skyddar barn och deras integritet. Att lära känna sina egna gränser, kunna säga nej och respektera varandra är en grund för varenda barns integritet. Det är väsentligt att veta hur småbarn uttrycker sin sexualitet och hur den utvecklas för att stöda barn (Lingåker 2017, 14 - 15).

Ett barn lär sig av vuxna i sin omgivning hur hen ska tänka kring kroppskontakt samt beröring. Om en vuxen inte pratar om barnets sexualitet eller inte tar reda på fakta om barns sexualitet kan den vuxne neka barnets sexualitet. En vuxen kan även sända ut negativa

signaler om sexualitet genom att vara rädd för att beröra sig själv eller nakenhet, eftersom det märks i den vuxnes beteende. Detta märker barnet och kan börja ta efter beteendet (Edgardh, et.al. 1987, 8).

Barnet leker olika sexuellt anspelade lekar. Det är normalt och naturligt för barn att vilja upptäcka sin egen och andras kroppar. Pedagoger samt vuxna kan ge barn utrymme och lugn att leka. Pedagogen kan med fördel freda leken även när det gäller sexuella lekar. Man kan till exempel knacka före man går in i ett rum var barnen leker. Man kan också skaffa leksaker och material som stöder dessa lekar. Genom att vara respektfull mot barnen och leken lär sig också barnen respekt genom att observera pedagogens beteende. Barnet är också medvetet om att lekarna är accepterade och vanliga (Cacciatore, et.al. 2000, 15).

Det är grundläggande att veta vad som kan räknas till onormalt beteende för att känna igen en oroande sexuell utveckling. Om ett barn genom konst eller på annat sätt uttrycker ett överdrivet intresse för könsorgan, nakna människor och har ett tal som till stor del innehåller ord samt uttryck kopplat till sex eller nyfiket frågor om vuxnas sexliv är det en varningssignal. När ett barn på ett tvångsmässigt sätt blottar sina könsorgan eller utmanar andra barn till sexistiska lekar går det att som pedagog att agera. Andra varningstecken kan vara att ett barn gnider sig mot en vuxen. Att ständigt tränga in sig mellan andras ben eller klämmer på bröst. (Kinnunen 2001, 55)

RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) arbetar med att upplysa om sex, hälsa och sexuella rättigheter. De har förklarat hur ett barns sexuella beteende ser ut. Barn som är i åldern 0 – 5 år tittar på sin egen kropp samt könsorgan. Barnet rör/gnider könsorganet vid toalettbesök, vila, när hen känner sig uppjagad eller rädd. Barnet tittar också och rör vid andras könsorgan. Detta är helt normalt. Varningstecken som går att reagera på är ifall språket innehåller grovt språk som handlar om sex, drar ner byxorna på andra barn utan att respektera deras vilja och om barnet frågar återkommande frågor om den vuxna kroppen eller vill röra den. Man bör föra en diskussion med barnet och läsa av situationen. Det finns även ett beteende listat som med säkerhet inte bör förekomma hos barn. Det är tvångsmässig onani, leker lekar med andra barn som handlar om penetration med olika objekt, andra barn tvingas med i sexuella lekar eller om barnet verkar veta långt mycket mera än ett barn ska veta om vuxna lekar och samlag. Dessa beteenden borde tas på allvar. Det kan vara tecken på att barnet har blivit eller är utsatt för sexuella övergrepp (Lingåker 2017, 22 - 24).

Barn som lär sig om sin egen och andras sexualitet lär sig också att respektera andra människor och sig själv. Pedagogen kan erbjuda en trygg utveckling för barnet. Pedagogen

kan lära barnet vad positiv närhet är, hur man bygger upp en god självbild och gränser för både barnet själv samt andra. Barnet behöver även få veta hur man uttrycker sig. Detta är en stor faktor till en grundtrygghet för alla människor. Om barnen lär sig hur man respekterar andra och vad som är respektlöst beteende kan man också i framtiden förhindra övergrepp, trakasserier och utnyttjande. Barn blir vuxna. Dessa vuxna tar med sin uppväxt och sina egna erfarenheter vidare i livet (Cacciatore, et.al. 2000, 7).

6.2 Att samtala om sexualitet i en småbarnspedagogisk verksamhet

Samtal om sexualitet med barn på ett daghem kan grunda sig på en gemensam värdegrund och pedagogerna kan komma överens om vilket beteende som är tillåtet eller inte tillåtet i verksamheten. Barnets rättigheter bör beaktas och den professionella kunskapen som finns inom arbetsgruppen ska präglade diskussionen. Även de lagar som styr det professionella arbetet samt grunderna för planen för småbarnspedagogik borde beaktas. Det är lätt att diskussionen kan luta åt det hållet att man ser ner på småbarns sexualitet eller på något sätt förminska den. Genom att barn tillåts utforska sin kropp och sexualitet samt får ta del av kunskap som är riktig och nödvändig kan barnet hitta sin egen identitet och acceptera sig själv, det leder även till att barnet har en bättre chans att skydda sig mot hot som kan uppkomma. Att prata om sexualitet med vårdnadshavare blir även lättare ifall personalen vet vad som gäller och vilken syn man har på barns sexualitet (Lingåker 2017, 17 - 18).

Som pedagog och vuxen, kan man prata med barn om sexualitet på ett sådant sätt att man visar uppskattning för barnet och är nyfiken själv. Det går att lära barnet att alla människor är unika och olika men att det är accepterat och bra att vara unik. Om man till exempel pratar om kroppen kan man berätta för barnet att alla kroppar ser olika ut men att alla kroppar är bra som dom är. Det går också att berätta för barnet om kroppens olika delar och vara positiv under samtals gång. Man behöver inte vara rädd för att namnge och prata direkt om kroppsdelarna, för barnet kan förstå att det är något naturligt och okej att prata om. Barnet ska inte behöva skämmas för att hen är nyfiken. Barnet bör få veta att det är okej att röra sin kropp och att det kan kännas bra. Men den vuxne behöver också berätta att ingen annan ska röra hennes eller hans kropp om hen inte vill. Barn har ingen färdig mall av hur världen ser ut eller är. Det lär sig barnet av vuxna runtomkring. Barnet vet således inte om vad som är rätt eller fel före man pratar om det (Cacciatore, et.al. 2000, 14).

När pedagoger bemöter klienten är det centralt att veta hur mötet ser ut och vilka professionella metoder det finns. Respekt, delaktighet och stödjande attityd är några av de

viktigaste faktorerna vid ömsesidiga klientrelationer. Det blir lättare att bemöta kontroversiella ämnen när man känner sig trygg i klientrelationerna. Utvecklingsekologi är ett synsätt där man tar hänsyn till alla olika faktorer som påverkar klienten. Om det handlar om barn är barnet i centrum och runt barnet finns familjen, grannar, vänner, daghemmet med mera. Genom att ta hänsyn till dessa olika nivåer kan man få en helhetsbild av barnets situation. Dessa nivåer kallas mikronivå, mesonivå, exonivå samt makronivå. Det är viktigt att det finns ett samarbete mellan dessa parter i barnets miljö. Ifall familjen har en konservativ syn på sexualitet är det betydande att informera och prata öppet om det med barnet men även med familjen. Det är lätt att glömma bort att rådfråga även barnet och att göra dess röst hörd. Barnet behöver få bli hörd och vara delaktig i sin egen livssituation. Pedagogerna är en värdefull länk mellan familjen och barnet (Hessle, 2003, 65 - 70).

Det är betydelsefullt att pedagoger våga prata om sexualiteten och att man vet sina egna begränsningar. Det är angeläget att fundera igenom sina egna begränsningar. Den egna kunskapsnivån och värderingarna gör det svårare att prata öppet om sexualitet. Ifall man själv inte har kommit långt i sin egna sexuella utveckling är det svårare att prata om det med andra. En atmosfär med låg tröskel och visat intresse är grundläggande för att få bort fördomar. Fördomar är skapade av okunskap och rädsla. (Nordeman 2011, 25 – 27)

Barn behöver ett språk för att kunna utvecklas och kunna lära sig saker. Om barnet inte har tillräckliga språkkunskaper kommer hen inte kunna prata om eller fråga om sådant som hen undrar över. Det är grundläggande att vuxna runtomkring kan stöda barnet genom att erbjuda hen ett rikligt språk. Barn får fakta kring vuxnas sexualitet men mindre information om sin egen sexualitet eller barns sexualitet. Eftersom dessa är två olika fenomen kunde barn få mera information också om deras egna fantasier, känslor och reaktioner. Barnet märker om den vuxne inte låter barnet prata om sexualitet eller könsorgan. Det är mera accepterat för barn att fråga och prata om den vuxnes sexualitet, till exempel hur barn kommer till. Det är viktigt att prata om barnets egen kropp, hur den fungerar och vad könsorganens olika delar heter. När man pratar om detta kan man också använda en positiv ton (Edgardh, et.al. 1987, 33).

När det finns en trygg och öppen omgivning som tillåter en att ta reda på och fundera över sin sexualitet kommer positivare föreställningar att ersätta gamla rädslor och fantasier. När pedagogen möter behov som barn har med att lyssna, begripa samt respektera barnet kommer barnens uttrycksformer att bli naturliga. Ifall sexualitet är något skamligt och möts med negativa inställningar, kommer barn inte att uttrycka sig sexuellt eller begrava behoven.

Detta kan leda till onaturliga eller oroande sexuella uttrycksformer. Det är betydelsefullt att pedagoger ständigt uppdaterar sin kunskap om småbarns sexualitet. Man kan även behöva ifrågasätta sina egna föreställningar, värderingar, vanföreställningar och fördomar för att kunna vara professionell. Att samtala om sexualitet är betydelsefullt också för vuxna. (Nordeman 2011, 25 - 27).

I bästa fall är sexualiteten en känsla av en djup trygghet samt välbehag ända in i själen och i hela kroppen. Ett barn som accepterar sin kropp har också en god självkänsla. Man kan vara medveten om vad man säger och gör framför ett barn. Om en vuxen uppmanar en pojke att äta för att han blir stor och stark, sänder det signaler om att pojken inte är tillräcklig om hans kropp inte blir stor och stark. Nakenhet är också ett naturligt oskyldigt fenomen för ett barn tills vuxna kan sända signaler om att det är något skamfullt och onaturligt. Olika erfarenheter kan påverka en människa långt efter att det har hänt och det har också med självbild samt självförtroende och personlighet att göra. Därför är det av betydelse att vara medveten om och ha rätt information om sexualitet (Kinnunen 2003, 198 – 199).

6.3 Medvetenhet om sexualitet i en småbarnspedagogisk verksamhet

När man närmar sig ämnet sexualitet är det av betydelse att pedagogen är intresserad och forskande. Man behöver inte vara rädd för att ta upp ämnet och pedagogen behöver heller inte kunna allt, man kan själv ha frågor som man vill få svar på. Det är betydelsefullt att möta klienten på rätt nivå och där klienten är i sin utveckling, inte där man tror att klienten befinner sig. Utvecklingen är individuell och alla kan ha kommit olika långt i sin egen utveckling. Pedagogen kan genom att analysera sig själv, våga ifrågasätta sina egna funderingar men också det som samhället lär ut, för att få en djupare förståelse för sexualiteten. Människan beter sig sexuellt på olika sätt och tolkar sexualiteten på olika sätt. Sexualiteten är mångfaldig och det är av betydelse att beakta olikheterna (Svensson 2007, 150 – 151).

För att medvetet stöda barnets helhetsmässiga utveckling behövs olika färdigheter av pedagogen. Det är grundläggande att ha lämplig kunskap om sexualitet. Det är ett stort hjälpmedel att veta olika värderingar samt etiska frågor kring sexualitet. Samhällets syn är viktig att vara medveten om för att förstå reaktioner och attityder kring sexualitet samt människans rättigheter och skyldigheter när det kommer till sexualitet. Vidare som redan nämnts i detta kapitel behöver pedagogen en medvetenhet om ens egen sexualitet, identitet, värderingar och dess grund. Man bör även vara medveten om vilken människosyn man själv

bär på. Dessa kompetenser lyfts inte upp tillräckligt i utbildning. Det gör att pedagogers bemötande till småbarns sexualitet varierar (Hentilä, Nissinen, Stålström & Tuovinen 2011, 260 – 261).

Pedagogen kan med hjälp av olika metoder bemöta småbarn och den sexuella utvecklingen. Till exempel kan pedagogen tillåta mångfald både för barnen men även sig själv samt andra i personalen. Om pedagogen tillåter sig själv vara en egen individ med egna erfarenheter och egna behov kan man även tillåta andra att vara sig själva. Denna process får ta tid. Barnet är en individ som är olik resten av barngruppen. Alla barn har olika behov och utvecklingen är individuell. Det är pedagogen som skapar öppenhet samt gränser i diskussioner (Hentilä et.al. 262 – 270).

På till exempel ett daghem har pedagoger ett stort ansvar för att det finns en fungerande kommunikation med både personal, föräldrar och klienter. Ifall pedagogerna och daghemmet har andra värderingar eller synsätt än föräldrarna har hemma är det viktigt att kommunicera med föräldrarna om detta. Att respektera varandras synpunkter är en fördel och att på något sätt kunna fungera tillsammans i vardagen. Personalen behöver inte heller ha exakt samma åsikter. När det gäller olika åsikter som personalen har och föräldrarna har är det centralt att kunna kompromissa och komma underfund med vad som fungerar och inte fungerar. Till exempel onani kan vara ett laddat ämne som det pratas om på olika sätt i daghemmet och hemma. När kommunikationen mellan personalen och vårdnadshavarna inte fungerar hamnar barnet i kläm. Man pratar hellre om barnets beteende och barnets personlighet, istället för att ta upp det som egentligen är problemet, att man inte varit rak på sak gällande olikheter och kommit överens om hur problemet ska lösas (Aigner & Centerwall 1983, 29).

7 Styrdokument

Småbarnspedagogiken styrs av en mängd olika nationella bestämmelser. De två viktigaste styrdokumenterna är lagen om småbarnspedagogik och Finlands grundlag. Därtill finns också skilda avsnitt från till exempel förvaltningslagen samt föreskrifter för socialvården som man följer. Finland har även valt att följa internationella avtal som till exempel FN eller Europakonventionen har utfärdat. Det styrdokument som också är viktigt är Grunderna för planen för småbarnspedagogik. Det är ett styrdokument som beskriver lagen och småbarnspedagogikens uppgifter på ett koncist och hanterbart sätt (Grunderna för planen för småbarnspedagogik, 15)

7.1 Lag om småbarnspedagogik

Småbarnspedagogiken och pedagogernas arbete har grunden i lagen om småbarnspedagogik. Denna lag uppdaterades 13.7.2018. Den är en grundpelare i allt arbete som utförs inom småbarnspedagogiken, hur utbildning av professionella inom småbarnspedagogiken bedrivs och vad anordnarna av småbarnspedagogiken ska ta fasta på. Lagen är därför en ytterst stor del av detta examensarbete. Med småbarnspedagogik avses en systematisk och målinriktad helhet som består av fostran, undervisning och vård av barn och i vilken i synnerhet pedagogiken betonas. (Lag om småbarnspedagogik 540/2018, § 2).

Den småbarnspedagogiska miljön ska vara utvecklande, främja lärande och vara hälsosam och trygg med beaktande av barnets ålder, utveckling, och övriga omständigheter. Barnen ska skyddas från våld, mobbning och andra former av trakasserier. (Lag om småbarnspedagogik 540/2018, § 10) Lagen nämner att barnen ska skyddas från trakasserier men nämner specifikt inte sexuella trakasserier. Grupperna inom småbarnspedagogiken ska bildas och lokalerna planeras och användas så att de syften som föreskrivs för småbarnspedagogiken kan uppnås. (Lag om småbarnspedagogik 540/2018, § 34) Pedagogernas uppgift är att stöda och främja den helhetsmässiga utvecklingen för varje barn på det sätt som är bäst för det enskilda barnet.

Syftet med småbarnspedagogiken hos varje barn är att främja en helhetsmässig uppväxt, utveckling, hälsa och ett helhetsmässigt välbefinnande i enlighet med barnets ålder och utveckling. Stödja barnets förutsättningar för lärande och främja livslångt lärande, ordna mångsidig pedagogisk verksamhet med utgångspunkt i barns lek, rörelse, konst och kulturtradition. Säkerställa en småbarnspedagogisk miljö som är utvecklande, främjar lärande och är hälsosam och trygg. Identifiera individuella behov av stöd. Utveckla barnets

förmåga till samverkan och växelverkan, främja barnets förmåga att delta i kamratgruppen samt vägleda barnet mot ett etiskt ansvarstagande och hållbart handlings sätt, respekt för andra människor och samhällsmedlemskap. (Lag om småbarnspedagogik 540/2018, § 3)

Man kan koppla sexualiteten till många av dessa syften som lagen nämner att är meningen med småbarnspedagogiken. Att vara trygg, kunna verka i ett samhälle interagera med andra människor och ha respekt för andra. Att få ha en trygg och helhetsmässig uppväxt. Sexualiteten nämns inte i någon av syften eller värdegrunden i lagen om småbarnspedagogik.

7.2 Grunderna för planen för småbarnspedagogik

Grunderna för planen för småbarnspedagogik är ett styrdokument som innehåller både nationella bestämmelser från lagen om småbarnspedagogik, men också information om planering och utföring av lokala planer, vem som anordnar småbarnspedagogisk verksamhet och hur den ska planeras, utfärdas och utvärderas. (Grunderna för planen för småbarnspedagogiken, 15) Styrdokumentet har även definierat vilken värdegrund man i Finland ska utgå från när det gäller småbarnspedagogiken. Dessa är barndomens egenvärde, att växa som en människa, barnets rättigheter, likabehandling, jämlikhet och mångfald, familjernas mångfald samt en hälsosam och hållbar livsstil (Grunderna för planen för småbarnspedagogiken, 19).

Grunderna för planen för småbarnspedagogik är ett av de viktigaste styrdokumenterna inom småbarnspedagogiken. Den beskriver både hur kommunen ska ordna verksamheten och vad pedagogerna ska ta fasta på när man arbetar med barn i en pedagogisk miljö. Det finns förklarat hur pedagogiken ska bedrivas i praktiken, hur lärmiljöerna ska se ut samt vilka behörighetskrav som finns för pedagogerna. Grunderna för planen för småbarnspedagogik beskriver en verksamhet som stöder ett barns helhetsmässiga utveckling (Grunderna för planen för småbarnspedagogiken, 17 - 24).

Grunderna för planen för småbarnspedagogik är ett mångsidigt styrdokument och det finns mycket som kommer fram i den när det gäller småbarnspedagogik. Det finns dock inte mycket nämnt om barnets utveckling och sexualitet. Grunderna för planen för småbarnspedagogik tar upp barnets rätt att få en trygg uppväxt och få kunskap om sina rättigheter samt hur man är trygg. Barnet ska även lära sig hantera sina känslor och den fysiska utvecklingen betonas. Man ska lära barnet att röra på sig och lära sig motoriska färdigheter. (Grunderna för planen för småbarnspedagogiken, 23) Man nämner att barnen ska få en mångsidig kompetens. Barnet ska kunna ta hänsyn till andra och sig själv samt

respektera andra. Barnet ska lära sig att själv ta initiativ och bli en självständig individ. Barnet ska också kunna uttrycka sig och förstå andra kulturer. Barnet ska klara sig i vardagssituationer där grundläggande färdigheter behövs. Barnet ska också kunna anpassa sig till den moderna världen och teknologin. Det sista som nämns är att barnet ska kunna och få vara delaktiga i beslut som gäller hen (Grunderna för planen för småbarnspedagogiken, 22 – 24).

Grunderna för planen för småbarnspedagogik är ett styrdokument som alla inom småbarnspedagogiken ska följa. Med hjälp av det kan man sätta upp verksamheten på det sätt som är bäst för barnets helhetsmässiga utveckling. I denna beskrivning av barnets utveckling nämns dock inget om barnets sexualitet och tryggheten kopplat till sexualitet. Därför kan sexualiteten också vara en del av utvecklingen som man inte intresserar sig av eller lägger märke till. Man kan också känna att det är något som fattas från småbarnspedagogiken. Detta examensarbete har en stor del i att informera och lyfta fram småbarns sexualitet som något naturligt.

8 Sammanfattning av teoridelen

I detta kapitel presenteras det mest väsentliga i teoridelen. Sexualiteten är en del av småbarns utveckling som spelar en roll i hur trygg barnet är i sig själv och i relation till andra. Sexualitet har uppfattats som en dold sida av människan som endast vuxna människor ägnar sig tid åt. Småbarns sexualitet har förnekats på ett eller annat sätt. Man har även förväxlat sexualitet och sensualitet med varandra. Sexualitet har både setts som något dåligt, en synd, en frihet och säkerhetsåtgärd för att nämna några olika synsätt. När man granskar Finlands styrdokument och lagar som styr småbarnspedagogiken nämns inget om den sexuella utvecklingen.

Redan när ett foster ligger i livmodern har hen reflexer som styr könsorganet och utger utlösning. När babyen har fötts är hen beroende av sin mamma för att få mat. Denna reflex finns också automatiserat i babyen. Detta är den första förnimmelsen av närhet som barnet har. När barnet knyter an till föräldrarna kan barnet också uppskatta sig själv samt känna sig älskvärdt. Barnet som växer och utvecklas fortsätter att utforska världen. Detta utforskande riktas till barnet själv och sin egen kropp samt andra individer och deras kroppar. När barnet har en sund bild av sig själv vågar hen utforska sig själv och vad som är lustfyllt i livet. Genom den sexuella utvecklingen får barnet en grund för hur hen ska vara i sociala sammanhang med andra människor och hur andra människor ska behandla barnet.

Den sexuella utvecklingen är en väsentlig del av ett barns helhetsmässiga utveckling. När barnet befinner sig i någon form av småbarnspedagogisk verksamhet är det pedagogens uppgift att finnas till för barnet och stöda barnet i den helhetsmässiga utvecklingen. Barnet befinner sig på olika stadier i sin utveckling och det gäller även den sexuella utvecklingen. Om pedagogerna kan stöda den sexuella utvecklingen på ett gynnsamt sätt, blir barnets helhetsmässiga utveckling lyckad. Detta kan pedagogerna göra genom att ha tillräcklig kunskap om småbarns sexualitet, prata om småbarns sexualitet med barnen på ett riktigt men lämpligt sätt. Att själv vara bekväm i situationen med barnen och vara en god förebild. Samarbetet med vårdnadshavarna och andra utomstående parter är grundläggande för att utvecklingen ska bli lyckad.

9 Undersökningens genomförande

I detta kapitel lyfts examensarbetets metoddela fram samt att jag kommer att beskriva hur undersökningen gick till. Jag kommer att gå in på varför jag har valt att använda mig av kvalitativa intervjuer och hur jag valde respondenterna. Jag kommer också att redovisa för hur datainsamlingen gick till och analyseringen av resultatet.

9.1 Undersökningsmetod

I detta examensarbete valde jag framför allt att använda mig av kvalitativa intervjuer eftersom det var viktigt att få fram den personliga synen och erfarenheterna från respondenterna. En kvalitativ undersökning möjliggör att man får en helhetsbild av ämnet. (Holme & Solvang 1997, 79 – 80) När man använder sig av kvalitativa intervjuer är det också lättare att få fram dold kunskap som respondenten besitter. (Brinkmann & Kvale 2009, 17) I examensarbetets teoridel kommer det fram att sexualitet inte lyfts fram i lagar eller styrdokument som styr småbarnspedagogiken. Det är ytterligare en orsak att lyfta fram sådant som respondenterna själva upplevt när man studerat och i arbetet. Det finns teori kring ämnet i form av böcker men ingenting som direkt förklarar hur man borde arbeta kring sexualitet i praktiken eller styrdokument man borde följa. Respondenternas egna erfarenheter och kunskap skapar således ett underlag för vidare diskussion om det behövs eller är nödvändigt. (Ibid, 18)

Småbarns sexualitet är ett relativt okänt ämne. Man kan tycka att det är tabubelagt eller också pinsamt att prata om. Det är ett ämne som kan vara lätt att missförstå eller också kan respondenterna behöva hjälp med att förstå frågorna som ställdes i intervjun, därför ansåg jag att personliga intervjuer var bättre att använda än till exempel andra kvantitativa metoder. Kvalitativa intervjuer möjliggör en mera personlig diskussion jämfört med en enkät. (Ibid, 43)

9.2 Respondenter

Respondenterna består av två lärare inom småbarnspedagogik samt tre barnskötare. Respondenterna har jobbat som barnträdgårdslärare eller barnskötare olika länge. Deltagarna är i olika åldrar. Eftersom samhället förändras hela tiden och sexualitet är ett ämne som lever och utvecklas med tiden var det ändamålsenligt att intervjua både äldre och yngre respondenter i undersökningen som kan redovisa för olika synvinklar. Jag började med att

ansöka om forskningstillstånd till flera olika dagvårdschefer samt dagvårdsföreståndare för de daghem som jag kunde tänka mig intervjuas.

Ett urval som representerade flera olika kommuner i Österbotten var fördelaktigt eftersom varje kommun kan ha sina egna styrdokument och tillvägagångssätt. (Holme & Solvang 1997, 101) Jag har således intervjuat fem stycken respondenter i totalt fyra olika kommuner.

Det var utmanande att hitta respondenter som ville vara med på intervjun vid kort varsel. Det var även en utmaning att hitta daghem som hade tid att låta någon ur personalen genomföra intervjun. Respondenterna kan även ha tvekat på grund av ämnet och frågorna men respondenterna som valde att delta var genuint intresserade av att bli intervjuade.

9.3 Val av metod, data och insamlingsmetod

När jag skulle välja vilka respondenterna som skulle intervjuas, var det fördelaktigt att intervjuas både barnskötare samt barntädgårdslärare. Detta eftersom utbildningarna är olika och kan ha lyft fram olika saker om barns sexualitet eller den sexuella utvecklingen. Man har också olika arbetsuppgifter inom yrket. Jag strävade efter att intervjuas 5 personer från 5 olika dagvårdsenheter och kommuner. Två av intervjuerna är gjorda i samma kommun och samma enhet. Jag hade dock inte skickat ut intervjufrågorna på förhand till den enhet där jag både intervjuade en barnskötare och en barntädgårdslärare eftersom jag inte ville att de skulle påverka varandras svar. Därmed kan det hända att jag har fått både spontana samt genomtänkta svar.

Jag tog mig ut till respondenterna och intervjuade dem vid dagvårdsenheterna. Intervjuerna gjordes under respondenternas arbetstid. Detta var smidigast för både respondenterna samt mig själv. Det var också bra att intervjuerna utfördes i en trygg miljö för respondenterna, vilket kan ha gjort intervjun mera avslappnad. Intervjuerna varade mellan 20 minuter och en halv timme. Jag ställde 10 olika frågor som alla respondenter svarade på. Ifall det var en fråga som var oklar, omformulerade jag frågan och ifall det behövdes ställde jag även följdfrågor. Följdfrågorna kommer att framställas på så sätt i resultatredovisningen att jag har skrivit dem direkt under den huvudsakliga frågan.

Jag valde att transkribera intervjuerna direkt efter att intervjuerna var gjorda. Detta för att jag själv hade intervjun färskt i minnet. Också för att det uppstod spontana men viktiga diskussioner efter intervjun. I transkriberingen skrev jag ut exakt vad respondenten svarade och hur hen uttryckte sig. Jag har jämfört alla 10 intervjufrågor med alla svar från

respondenterna. I resultatredovisningen har jag skrivit intervjufrågorna med kursiv stil och inom citattecken för att tydligt markera dem i den övriga texten.

9.4 Datasekretess

Inför intervjuerna hade jag på förhand skickat ut frågorna till respondenterna ifall de ville bekanta sig med dem. Intervjuerna utfördes i ett ostört rum som var avskilt. Jag valde att spela in intervjuerna för att sedan kunna transkribera materialet så noga som möjligt. Före jag började spela in intervjuerna, gick jag än en gång igenom reglerna för intervjun med deltagaren. Jag berättade att jag har tystnadsplikt och att ingen annan än jag kommer att ha tillgång till intervjuerna. Jag ville att intervjun skulle flyta på som ett naturligt samtal och därför valde jag att spela in intervjuerna. Jag använde mig av en kamera för att spela in intervjuerna. Det kan ha bidragit till att vissa respondenter blev nervösa eller obekväma.

Jag berättade om för dem att kameran endast fanns till för att spela in ljudet och jag vände även kameran bort från respondenterna så att de hela tiden såg vad den spelade in. Detta upplevde jag att var smidigt och respondenterna slappnade av när de själva såg kamerans skärm och vad den spelade in. Jag spelade in alla intervjuer förutom en, som jag fick via email. Intervjuerna var helt frivilliga och jag poängterade även att intervjuerna var anonyma och att det inte finns ett rätt eller fel svar. Respondenterna fick även själva välja ifall de svarade på frågorna. Alla respondenter svarade på alla frågor. Respondenterna, daghemmen samt kommunerna förblir anonyma genom att jag inte nämner namn, ålder, kön eller platser av dessa. (Holme & Solvang 1997, 32 - 33)

Sexualitet var ett ämne som var utmanande att intervjua om. I intervjun kan det ha kommit fram känslig information, intervjun kan också ha uppfattats som personlig eller privat. Det var nödvändigt att formulera frågorna samt diskussionen på ett sådant sätt att det inte kändes påhoppat eller alltför privat till exempel. Deltagarna kunde svara klart och tydligt men även tvekande eller först ge ett svar för att sedan ändra sig. Det uppenbarade sig att sexualitet inte är ett ämne som man är van att prata om på ett naturligt och öppet sätt.

10 Redovisning och analys av resultat

I detta kapitel kommer jag att redovisa resultatet av intervjuerna. Resultatredovisningen kommer att göras i flytande textformat eftersom det är kvalitativa intervjuer som jag har använt mig av. Teoretisk tolkning är den metod jag kommer att använda mig av när jag tar fram resultaten från intervjusvaren. Teoretisk tolkning är en metod där forskaren inte behöver följa stränga analysmetoder utan friare kan tolka intervjusvaren genom kreativitet, kritisk tolkning, dekonstruktiv tolkning samt en realistisk tolkning. Teoretisk tolkning kan göras om forskaren har en hel del kunskap om forskningsämnet. (Brinkmann & Kvale 2009, 253 – 254) Intervjufrågorna är öppna frågor. Intervjufrågorna kommer jag att skriva ut i den ordning som jag ställde dem i intervjun. Jag kommer att redogöra för mina egna tolkningar av svaren. Respondenterna har olika lång erfarenhet av att arbeta inom småbarnspedagogiken. Allt från 3 - 10 års arbetserfarenhet. Några av respondenterna har även arbetat på olika daghem. Respondenterna är i åldern 20 – 50 år. Med pedagoger menar jag främst personer som arbetar inom en småbarnspedagogisk enhet som barnskötare eller lärare inom småbarnspedagogiken.

10.1 Analysering av intervjufrågornas svar

I detta kapitel presenteras en genomgång av intervjufrågorna och pedagogernas svar.

10.2 Respondenternas bakgrund

Jag började intervjun genom att ställa en allmän fråga om respondenternas bakgrund om utbildning och karriär inom småbarnspedagogiken och en passande följdfråga för att påbörja intervjun på ett naturligt och avslappnat sätt. *”Hur länge har du arbetat som barnträdgårdslärare/pedagog? Har du i din yrkeskarriär arbetat på samma daghem eller flera?”* Respondenterna har arbetat inom småbarnspedagogiken allt mellan 2 och 10 år. Man hade arbetat endera på samma ställe eller flera olika småbarnspedagogiska enheter. Man hade också arbetat som barnskötare, lärare inom småbarnspedagogiken eller både och samt daghemsbiträde under sin karriär.

Jag ansåg att en fråga om respondenternas utbildning var väsentlig för att ta reda på om respondenterna hade en uppfattning om vad småbarns sexualitet är eller beredskap om hur man kan stöda småbarns sexualitet. *”Har du i din utbildning läst om barnets sexuella utveckling och barns sexualitet?”*

Respondenternas svar skiljde sig lite åt. Respondenterna svarade endera att man kom ihåg att man läst om småbarns sexualitet men att man inte kunde minnas vad kurserna handlade om eller att man tydligt kom ihåg att man hade läst om småbarns sexualitet i utbildningen och att det framför allt var den psykosexuella utvecklingen som hade lyfts fram, alltså Freuds teorier om barns sexualitet.

Det kan betyda att man inom utbildningarna inte tar fasta på småbarns sexualitet särskilt mycket eftersom det inte nämns i några styrdokument eller lagar som styr småbarnspedagogiken. Någon av respondenterna nämnde också att man hade gått på kurs eller fortbildning efter att man börjat arbeta.

När man analyserar dessa svar kan man koppla det till teoridelen genom att fundera på om pedagogerna har den beredskap som behövs för att förstå och kunna stöda barns sexuella utveckling. (Se ovan, 26 – 31) Inom utbildningen pratar man mera om teorier, men det nämns inte desto mera om hur man i praktiken ska agera när det gäller småbarns sexualitet i småbarnspedagogiken. Man nämnde också att det kunde finnas mera utbildning inom ämnet. Det stöder examensarbetets uppfattning att pedagoger skulle gynnas av att få en bredare skolning inom småbarns sexualitet. (Se ovan, 2)

10.3 Framhäandet av sexualiteten i verksamheten

Med frågan *"Är sexualitet/sensualitet en naturlig del som beaktas i er verksamhet på daghemmet?"* ville jag ta reda på om respondenterna har stött på en småbarnspedagogisk verksamhet där man aktivt lyfter fram sexualiteten. Alla respondenter svarade att småbarns sexualitet är en naturlig del av verksamheten. Det framkom i svaren att man dock kan göra den till en ännu större del. Sexualiteten verkar vara en mera omedveten del av verksamheten som kunde lyftas upp och göras mera synlig. När intresset kommer från barnen lyfter man fram sexualiteten och gör det till en naturlig sak. (Se ovan, 26 – 27) Enligt teorin är det en fördel om pedagogen visar intresse och positivitet när det kommer till småbarns sexualitet. Det kan hända att pedagogerna skulle känna sig mera bekväma att lyfta fram sexualiteten av sig själva om man fick mera stöd i att bemöta småbarns sexualitet. (Se ovan, 27 – 29)

Respondenterna ansåg att sexualiteten är något som är mera aktuellt när barn är 3 år eller äldre. Det framkommer i teoridelen att en människa har en sexualitet redan när man är ett litet foster i magen. (Se ovan, 20 - 21) Det betyder att det är en naturlig del av barnens liv redan från början. Alla respondenter nämner att det är en naturlig sak, men det framkommer inte lika tydligt på vilket sätt eller hur det är en naturlig del av småbarnspedagogiken.

Sexualiteten verkar inte vara en alltför självklar sak. I examensarbetet nämns att det är betydande för en god sexuell hälsa att från början framhäva småbarns sexuella utveckling (Se ovan, 12) Pedagoger kan ha svårare att lägga märke till att vardagliga situationer i daghem, till exempel när man byter blöja, pott tränar eller när man går till vilan, kan vara sexuella situationer för barnet om man inte är medveten om barnets sexuella utveckling. Det är först när barnen har kommit så långt i sin utveckling att hen har fått ett verbalt språk som pedagogerna lägger mera vikt vid barnets sexualitet och börjar reflektera över den sexuella utvecklingen. Då har barnet redan kommit en bit på vägen i sin sexuella utveckling (Se ovan, 7 – 10) (30 – 31).

För att ha beredskap att bemöta småbarns sexualitet är det väsentligt att man har kunskap om ämnet. Jag ville veta om man har lyft fram kunskap om småbarns sexualitet vid den verksamhet respondenterna har arbetat hos eller arbetar vid. *"Har kunskap om småbarns sexualitet poängterats vid din arbetsplats?"* Majoriteten av respondenterna svarade att sexualiteten nog poängterats på ett eller annat sätt i verksamheten. Det har poängterats på olika sätt till exempel har personalen fått gå på fortbildningar, föreståndaren har lyft fram anmälningsskyldighet vid misstanke om sexuella övergrepp mot barn och att personalen ska vara könsneutrala. Vidare har man arbetat med teman som har med kroppen att göra, till exempel baddräktmodellen som lär barnen om respekt och integritet. Personalen har också diskuterat hur man ska bemöta barn med deras frågor, att man är öppen men neutral.

Man upplever dock att sexualiteten inte har poängterats lika mycket som man borde och att man gärna vill ha mera information kring småbarns sexualitet. Personalen har också varit med om att barn rör ens kropp på ett sätt som man själv inte är bekväm med. Det är viktigt att prata om gränser och kroppen i allmänhet för att trygga den sexuella utvecklingen och en positiv atmosfär vid daghemmet. Detta kan även teorin intyga om. (Se ovan, 23 - 24) Minoriteten av respondenterna har nämnt att man inte alls beaktar sexualiteten i verksamheten.

När man tolkar svaren kan man se att pedagogerna önskar mera information och kunskap om småbarns sexualitet än vad det erbjuds. Det är också en fråga om säkerhet för både barn och vuxna. Respondenterna pratar om respekt för andras kroppar, kroppsgränser, vad som är rätt och fel och sexuella trakasserier. Dessa svar påvisar att man inom småbarnspedagogiken beaktar säkerhetsaspekten men att pedagogerna önskar än mera information om det.

Jag ville ta reda på hur man har poängterat kunskap om småbarns sexualitet vid daghem. Därför ställde jag frågan *"På vilket sätt har kunskap om småbarns sexualitet poängterats vid din arbetsplats?"* Det framkom redan i föregående fråga hur sexualiteten har poängterats men ytterligare svarade respondenterna att den har poängterats genom en öppen atmosfär, vid personalmöten och att föreståndaren är mån om att personalen kan stöda barnens sexuella utveckling. Personalens samarbete är en aspekt som lyfts fram i teorin som en väsentlig del av verksamheten. (Se ovan, 28) Det finns möjlighet att gå på kurser men pedagogerna väljer själv vilka kurser hen vill gå på. Respondenten tror dock inte att småbarns sexualitet är ett ämne som intresserar många, och nämner att det heller inte har kommit några rekommendationer från föreståndaren att gå någon kurs angående småbarns sexualitet. Respondenterna har även märkt av att barnen förstår mycket mera än vad man tror och att det är roligt för barnen att utforska varandra samt sig själv i 4 och 5 års åldern.

Det framkommer att det finns skillnader i hur mycket man lyfter fram sexualiteten i verksamheten beroende på vilken småbarnspedagogisk enhet man jobbar vid och var enheten är belägen. Vissa daghem har poängterat att det är ett viktigt ärende och pedagogerna försöker ge barnen ro att få upptäcka sin sexualitet i en trygg miljö. Medan andra daghem inte alls har poängterat småbarns sexualitet. Det kan bero på att något daghem ger större frihet för pedagogerna att bestämma vilka fortbildningar man vill gå på och vilka intressen man tar fasta på.

10.4 Förhållningssätt till småbarns sexualitet

För att ta reda på vilken atmosfär det är vid daghem gällande småbarns sexualitet frågade jag *"Vilka attityder/värderingar kring sexualitet och småbarn anser du att det finns i verksamheten?"* Majoriteten av respondenterna lyfter fram att småbarns sexualitet är ett känsligt ämne och hoppas att det skulle bli vanligare att lyfta fram småbarns sexualitet. Man upplever att det är tabu att prata om sexualitet men att det har blivit bättre med åren. Både vuxnas och barns attityder har förändrats men man kan inte säga varför eller på vilket sätt. Man tror att det finns en viss skillnad gällande ålder. En av respondenterna nämner att man på en arbetsplats med yngre människor tar upp sexualiteten på ett öppnare och naturligare sätt. Äldre pedagoger som har utbildat sig för en tid sedan kan ha svårare för att prata om det. (Se ovan, 10 – 11)

Respondenterna pratar om att familjerna förändras. Man har stött på både regnbågsfamiljer och föräldrar som har bytt sitt eget kön. En regnbågsfamilj är en familj där båda föräldrarna

är av samma kön. Det har upplevts som svåra situationer att hantera och man har behövt prata med både barnen och vårdnadshavarna om hur man ska hantera situationen. Överlag svarade majoriteten att det är en ganska öppen attityd kring sexualitet. Man känner att det går att prata om sexualiteten och att man behöver prata om den med både barn samt vuxna. Speciellt i nya situationer. Det framkommer att verksamheten inte har särskilt mycket material om småbarns sexualitet tillgängligt för personalen. Det har dock varit uppskattat med material som man har fått från fortbildningar och som man kunnat visa för föräldrarna.

Teoridelen påvisar än en gång att sexualiteten är ett komplext och brett ämne. Det kan man även se i respondenternas svar. Respondenterna pratar om möten med till exempel regnbågsfamiljer och transsexuella föräldrar, könsroller, identitet och personlighet. Alla dessa dimensioner är en del av sexualiteten. (Se ovan, 3 – 5) Respondenten nämner att nya okända situationer är svåra att hantera, i dessa situationer är det ytterst betydelsefullt att pedagogerna har verktyg att klara av situationerna och kan åsidosätta sina egna värderingar för att ge familjen professionellt bemötande och respekt.

Respondenterna reflekterar också över en förändring som håller på att ske när det gäller attityder kring sexualitet. Detta påvisas också i teoridelen och är en väsentlig del av detta examensarbete. Sexologi är ett samhällsligt fenomen där man forskar kring människans sexualitet. Forskning och allmänna uppfattningar om sexualitet, i synnerhet småbarns sexualitet förändras med tiden. Det är viktigt att poängtera för att förstå sexualitetens historia och varför den ser ut som den gör. Gällande kunskap och information kring småbarns sexualitet kan man tolka från en av respondenternas svar om material på arbetsplatsen, att det är värdefullt med relevant material på arbetsplatsen som både personal samt föräldrar kan begrunda och gå tillbaka till ifall man behöver.

Följande fråga handlar om hur man lyfter fram småbarns sexualitet tillsammans med barnen vid verksamheten. *”Arbetar ni på ert daghem på något sätt med till exempel teman/känslor kring sexualitet eller sensualitet? Hur arbetar ni på ert daghem med frågor som handlar om teman, som intimitet, sexualitet, kroppen”* För att kunna stöda småbarns sexualitet och utbilda barnen i deras egen sexualitet är det viktigt att tillsammans med barnen prata om det med mera. Majoriteten av respondenterna påstår att man i vardagen pratar om kroppen och benämner kroppsdelar, till exempel att pojkar har snopp och flickor har snippa. Att man inte tystar ner samtalen utan svarar på barnens frågor och låter samtalen flöda fritt.

Man anser att man inte tar upp sexualiteten på något särskilt sätt med mindre barn. Man pratar om kroppen i allmänhet, till exempel att alla har händer och fötter. Med mindre barn

kommer det även naturligt vid blöjbyten. Många barn pratar mycket om snippor och snoppas och behöver få bekräftelse av pedagogerna att det är okej. Med barn som är tre år och äldre jobbar man mera med teman kring kroppen och en av respondenterna nämner vändagen som en dag när man har pratat om att man ska vara snälla mot varandra. Man har dock inte tagit upp hur barn kommer till. Det är viktigt att arbeta kring teman om småbarns sexualitet. Att det finns mycket som man tänker att man borde lära barnen. Minoriteten av respondenterna säger att man inte alls har arbetat kring teman som har med kroppen, sexualitet eller sensualitet att göra.

Dessa svar påvisar att det finns en viss medvetenhet hos pedagogerna, man pratar om att besvara barnens frågor och att man aktivt pratar om alla kroppsdelar och vill ge barnen ord som benämner kroppen, även könsorganen. Man tänker igen att det är svårt att fundera med små barn om deras kropp och sexualitet. Respondenterna nämner dock att det kommer naturligt i och med blöjbyten och i den situationen vill man bekräfta barnet och visa barnet att man ser och accepterar hen som hen är. I teoridelen nämns att det är viktigt att barnet blir bekräftat och känner att det är tillåtet att prata samt fundera om sin kropp och sig själv som en sexuell individ. Det gör att sexualiteten blir en naturlig del i barnets liv, att barnet kan vända sig till förstående vuxna och själv växa till en trygg person. (Se ovan, 20 – 21) När respondenten pratar om vändagen och att man arbetat kring teman om vänskap, att man ska vara snälla med varandra påvisar det att individen tolkar sexualiteten på olika sätt. Någon ser sexualiteten som en central del i att bygga relationer medan andra ser det som en säkerhetsfråga till exempel. Olika synsätt kan ge upphov till vidare diskussioner vilket är värdefullt.

10.5 Utmaningar som kan uppstå i samband med småbarns sexualitet

För att ta reda på om respondenterna själva såg något positivt med att lyfta fram småbarns sexualitet eller om man mera lade märke av problem som uppstod valde jag att fråga om *”Vilka möjligheter/problem kan uppstå på grund av småbarns sexualitet på daghem?”* Majoriteten av respondenterna funderade vad som menas med möjligheter. Man ser möjligheter i form av olika situationer som kan uppstå i det dagliga arbetet. Till exempel i samarbetet med olika sorters familjer, om ett barn ska få ett syskon, om personalen är av olika åsikter och samtalsämnen som kroppsideal eller identitet. Man kan enligt respondenterna absolut ta upp sexualiteten på ett positivt sätt. När man besvarar barnens frågor är det viktigt att man kommer med relevant information och säger det på ett sätt som gör att barnen förstår sammanhanget. Man kan låna barnböcker om ämnet. Man är också

med om nya situationer och kan bra samtala om dessa situationer. I och med kroppsidealen vill man att barn ska känna att de duger som de är. Att alla är skapta olika. Barn ska få se ut som de gör. Barn måste få vara barn. Man vill inte att man ska neka barnet, det ska inte vara så att till exempel pojkar inte får ha klänning på grund av deras kön. (Se ovan, 8 – 10) (Se ovan, 23 - 27)

Respondenterna lär sig också nya saker när de kommer i kontakt med olika sorters familjer. Man pratar om identitet och könsroller. Vem vill barnet vara? Är barnet accepterat oberoende av hur man uttrycker sig och vem man identifierar sig som? Är det okej att vårdnadshavarna inte följer samhällets normer utan är sig själva? Angående detta var majoriteten av respondenterna ense om att man behöver kunna vara professionell, till och med att man ska kunna åsidosätta sina egna åsikter för att vara neutral i sin yrkesroll. Respondenterna har en förståelse för att sexualiteten är komplex och att den kan se olika ut i olika familjer. Respondenterna är medvetna om att sexualiteten är ett känsligt ämne och att kommunikationen är ett av pedagogernas viktigaste verktyg i samarbetet med klienten och anhöriga. Man nämner dock inget om barnets anknytning till vårdnadshavarna. Det är enligt teorin den första förnimmelsen av sexualiteten inom barnet och kan vara en betydande del av utvecklingen. (Se ovan, 12 - 19)

Det finns utmaningar med att skapa ett gott samarbete med klienten och föräldrarna. Att personalen och föräldrarna har olika åsikter kan skapa konflikter. Det kan bli komplicerat om barnet eller föräldrarna misstolkar något, blir rädda eller tar det man säger på fel sätt. Respondenten nämner att det troligen är svårare för äldre generationer att förstå sexualiteten. Det är dock upp till var och en hur man tar upp saker till tals.

Respondenterna har svarat att en öppen atmosfär och ömsesidig kontakt med vårdnadshavarna är viktigt att ta fasta på redan från början. Det handlar om professionalism. Om man är obekvämt behöver man jobba med sitt professionella jag. Alla har stött på onanerande barn i barngrupperna. En av respondenterna nämner att det specifikt var ett av barnen som var helt hopplös. Personalen var inte överens om vad man skulle göra i den situationen. Vissa i personalen tyckte att det var okej medan andra inte tyckte det. Situationen upplevdes som konstig. Man var tvungen att prata med både barnet och föräldrarna om det. Det var också viktigt att ta upp situationen till tals i personalen. Man ska kunna förbise sin egen åsikt och ha en professionell inställning i arbetet. (Se ovan, 28 - 31) Om man har en gemensam linje inom personalen kan det leda till att man känner sig tryggare när man möter utmaningar som kan uppstå i samband med sexualiteten.

Barn kan bete sig på ett sätt som är oroväckande. Respondenterna har själva varit med om sådana situationer och tycker att det är svårt att veta vad man ska göra. Pedagogerna kan inte veta vad som händer där hemma. Barn har en livlig fantasi. Därför är det svårt att bara gå fram till en förälder och säga något så känsligt. Man måste ta sådana saker stegvist. Följa med och se hur situationen utvecklas. En av respondenterna nämner att hen inte har märkt av några problem eller möjligheter över huvud taget (Se ovan, 27 - 28). Det kan också bidra till att det blir missförstånd, när man inte har ändamålsenliga verktyg att använda sig av i svåra situationer.

Respondenterna är medvetna om att samhället blir mera accepterande och att det förändras. Man anser att den äldre generationen har svårare för att vara öppen när det gäller småbarns sexualitet. Pedagogerna har en viss kultur av individualitet, man klarar sig själv. Man pratar om att var och en har ett ansvar för sig själv. Hur man kommunicerar, presenterar sig själv eller jobbar med att utvecklas. I teoridelen framkommer det att det är viktigt att man har kunskap om sexualitet, är stabil i sin egen sexuella utveckling och sexualitet för att kunna stöda barn i deras sexuella utveckling. I denna bemärkelse vore det väsentligt att pedagogerna tillsammans skapar en gemensam kultur som värnar om småbarns sexualitet och att man följer en gemensam linje. Att personalen är medveten om var man står i olika lägen. (Se ovan, 30 – 31)

Hur man bemöter barn och deras sexualitet ger en inblick i vilken beredskap pedagogerna har att stöda den sexuella utvecklingen. Därför frågade jag ”*Hur pratar du med barnen om deras kropp/sexualitet/sensualitet*” Respondenterna menar att man pratar med barnen på ett öppet och naturligt sätt och att barnen får vara nyfikna, att man svarar på barnens frågor samt funderingar. Man nämner att det beror på ålder, hur man bemöter barnen. Man bekräftar barnen, säger att barnen är fina som de är. Respondenterna berättar också att man jobbar mycket med integriteten. Man lär barn vad som är rätt och fel gällande beröring, vad barnet har för rättigheter och skyldigheter, att man berättar för barnen om vad positiv beröring går ut på. Att man nämner kroppsdelar utan att göra det till någon stor sak. En av respondenterna anser inte att det är daghemmets sak att berätta hur barn kommer till. Man kan fundera på om fostret växer i magen och om barn kommer ut från endera mammans snippa eller mage, men inte mera än så. Man väntar också på att barnen själva ska komma med frågor eller funderingar. Pedagogerna tar inte det första initiativet.

Man är tillåtande gällande sexuella beteenden. Det gäller också könsroller, man förbjuder inte en pojke att klä sig i klänning eller en flicka att klä sig i riddardräkt. Man kan använda

sig av material, till exempel böcker som tar upp dessa ämnen. Ibland känns det som att man inte ska prata om småbarns sexualitet med barn. Respondenten upplever att det är en gammalmodig tanke, men att det blir mera naturligt med småbarns sexualitet och att det inte är roligt för pedagogerna att ljuga för barnen. Barnen får ändå veta till exempel hur ett barn kommer till förr eller senare. Och när man har varit på kurs fick man tips om hur man på ett bra sätt kan berätta om sexakten för barn. Det känns lite besvärande att berätta allt det för barnen men varför inte.

Återkommande svar i intervjun är att man väntar på att barnen visar intresse för ämnen kring sexualitet före man tar upp det till diskussion och att man har respekt för varandra. Respondenterna nämner flera gånger att man bekräftar barn på olika sätt. Till exempel att man inte förnekar barnets funderingar eller sänder ut negativa signaler och vid till exempel blöjbyten eller när barnet rör vid sitt eget könsorgan. Man är förstående istället för att klandrande. Man är eftertänksam när det gäller könsneutralitet. Respondenterna verkar dock inte hålla med varandra när det kommer till hur mycket man kan prata om eller vad man ska berätta för barnen. Någon tänker att det är hemmets ansvar att välja hur mycket man ska berätta för barn. Personalen kan känna sig besvärad, det blir en obekvämlig situation eftersom man inte vet hur man ska hantera den. Man nämnde i intervjun att man inte pratat om hur man i praktiken ska ta upp småbarns sexualitet utan bara läst teorier och forskningar kring småbarns sexualitet. (Se ovan, 28 – 30). Någon av respondenterna verkar dock vara bekvämare med ämnet, det kan vara på grund av att man deltagit i utbildningar bland annat.

Sensuella lekar är ett bevis på att småbarns sexualitet kommer till uttryck även i daghem. Därför ville jag ställa en fråga om det. *”Har ni upptäckt sensuella lekar eller situationer i ert daghem bland barnen? Hur har ni hanterat det med barnen?”* Det var en väsentlig fråga för att se vilka attityder pedagogerna har angående sensuella lekar eller situationer och hur man hanterar det. Majoriteten av respondenterna har stött på barn som onanerar under vilan eller vid andra tillfällen i arbetet. Man anser att det är naturligt och ett sätt för barnet att lugna ner sig, barnen utforskar sig själv och har upptäckt att det är skönt att röra sin egen kropp. Man berättar även om att man har kompismassage. Man berättade också om två barn som hade smugit iväg för att jämföra varandras könsorgan och att det var roligt för barnen att upptäcka varandra. I den situationen pratade man om anatomi och det blev en lärorik stund för barnen. Det är naturligt att man tar sådana diskussioner i den stund när situationen uppstår. (Se ovan, 20 - 21) Man märker inte sexuella beteenden lika tydligt hos mindre barn. Barnen leker mamma pappa barn, lagar mat och går ut och går med dockvagnen men inget mera än det.

En av respondenterna berättade att man i en barngrupp hade barn som slog varandra på rumpan. Det sa man stopp för eftersom man inte slår varandra på dagis. I den situation kunde det ha varit lärorikt för barn att prata om kroppsgränser samt vad som är rätt och fel. Det kan hjälpa pedagoger att identifiera sådana värdefulla lärorika stunder om man mera tar fasta på sexualiteten inom småbarnspedagogiken. (Se ovan, 22 - 23) Det är vanligt att barn uttrycker sig sexuellt på olika sätt i den småbarnspedagogiska verksamheten. Man kan tänka sig att det är vanligt eftersom barnen spenderar en stor del av sin tid vid daghemmet. Det blir en stor del av barnets liv. Småbarnspedagogiken är en verksamhet där barn ska lära sig vardagliga och viktiga färdigheter. Barnen ska få erfarenheter som förbereder barnet för framtiden och som formar barnet till en ansvarsfull individ. Att arbeta med ämnen kring småbarns sexualitet möjliggör även småbarnspedagogikens syften (Se ovan, 32 - 34).

11 Övriga kommentarer

Det framkom i intervjun att det är viktigt att föreståndaren pratar om sexualitet och stöder personalen för att skapa en gemensam värdegrund och yrkesetik i personalgruppen. Föreståndaren kan stöda och ge tips åt personalen, speciellt i situationer där man kan behöva göra en orosanmälan. Samarbete i personalgruppen är en central del när man hanterar svåra situationer. Man säger dock att det finns väldigt mycket som är viktigt. Och att småbarns sexualitet inte är den första prioriteringen i allt som är viktigt. Sedan nämner man att det absolut är en väldigt viktig sak som borde komma upp mera. Respondenterna anser också att småbarns sexualitet är ett ämne man behöver kunskap om. Att medvetenhet är betydande. Det vore bra att gå på fortbildningar samt läsa litteratur om småbarns sexualitet. Det är en del av hela den här stora helheten av småbarnspedagogiken.

Dessa diskussioner ägde rum endera före eller efter att intervjun avslutats. Man lämnade en stund och fundera kring intervjun och hur det ligger till i den småbarnspedagogiska enhet där man jobbar, man gick runt och visade olika material om småbarns sexualitet. Det man kan tolka från dessa konversationer är att sexualitet överlag är en svår sak att prata om naturligt. Det var lättare att öppna upp sig efter att man blivit bekväm i situationen. (Se ovan, 6 – 7)

12 Slutdiskussion och kritisk granskning

Jag kommer att sammanfatta syftet med examensarbetet och presentera det som är centralt med examensarbetet. Resultaten av undersökningen kommer att sammanlänkas till teoridelen. Resultaten kommer att redogöras för, var det ett resultat som jag förväntade mig? Jag kommer att kritiskt granska mitt examensarbete, om det finns något jag kunde ha gjort annorlunda.

Syftet med examensarbetet var att granska ifall barns sexualitet anses vara enligt pedagoger en väsentlig del inom småbarnspedagogiken och hur småbarns sexualitet framkommer inom småbarnspedagogiken i Finland. Vidare granskades ifall pedagoger har tillräckligt med beredskap att bemöta småbarns sexuella utveckling samt pedagogers upplevda attityder kring sexualitet inom småbarnspedagogik. Det har ansetts väsentligt att pedagoger kan läsa av sexualiteten för att kunna stöda barns sexuella utveckling för att barn skall kunna växa upp till en trygg och säker individ.

Det var betydande att intervjua personal inom småbarnspedagogiken för att komma närmare verksamheten i praktiken, hur går det egentligen till och tänker man att det är viktigt att ta hänsyn till småbarns sexualitet. Huvudsakliga frågeställningar i examensarbetet är om småbarns sexualitet är en väsentlig del i utvecklingen och om pedagoger uppmuntras att ta hänsyn till småbarns sexualitet på olika sätt inom småbarnspedagogiken. Pedagogerna anser att de på olika sätt behöver få mera beredskap att bemöta småbarns sexualitet.

Jag fick ett intresse att skriva om småbarns sexualitet eftersom sexualitet överlag är en aktuell fråga i samhället. Jag började fundera kring sexualiteten och hur sexualiteten kommer till samt formas i en människa. Har ett litet barn en sexualitet över huvud taget? Borde man arbeta mera kring småbarns sexualitet för att förändra synen om sexualitet och om den endast finns till för fortplantning? När man presenterade att en ny uppdaterad lag om småbarnspedagogik och grunderna för planen för småbarnspedagogiken skulle förnyas blev jag ännu mera nyfiken. I examensarbetet lyfts pedagogers syn om småbarns sexualitet inom småbarnspedagogiken fram och styrdokument som kontrollerar småbarnspedagogiken är en stor del av verksamheten och styr vad man lyfter fram i verksamheten.

Nämner man någonstans i styrdokument eller lagar om småbarns sexualitet, rättigheter och skyldigheter när det kommer till småbarns sexualitet? Till min förvåning nämner man inget om sexualitet eller sensualitet i några lagar eller styrdokument. När jag har varit ute och praktiserat har jag inte stött på någon småbarnspedagogisk verksamhet som aktivt arbetar

med detta. Pedagoger finns till för att stöda barnets helhetsmässiga utveckling. Jag kände att sexualitet är ett ämne som är missförstått och att det finns mycket som behöver diskuteras kring ämnet sexualitet och därför var ett examensarbete om småbarns sexualitet viktigt att genomföra enligt mig.

Jag valde kvalitativa intervjuer som undersökningsmetod. Jag intervjuade fem stycken personer som jobbar i fyra olika kommuner. Respondenterna arbetar som endera barnskötare eller lärare inom småbarnspedagogiken. Jag intervjuade två barnskötare samt tre lärare inom småbarnspedagogiken. I barngrupperna fanns det barn från 1 till 5 år. Respondenterna hade jobbat inom småbarnspedagogisk verksamhet allt emellan 2 år till 10 år. Intervjufrågorna var öppna frågor. Jag anser att jag kunde ha ställt tydligare frågor, som inte skulle ha haft syftningsfel. Vissa frågor som jag ställde kunde tolkas på flera sätt och det gjorde att jag inte fick de svar som jag förväntade mig. Det är även ett utmanande ämne att intervjua om eftersom sexualiteten är komplex och kan uppfattas olika av olika individer. Det hände också i intervjun att respondenterna tolkade sexualitet på olika sätt.

Teoridelen påvisar att småbarn har en sexualitet och att den är en viktig del av uppkomsten av en människas identitet, personlighet och en balanserad utveckling. Jag har försökt hitta vetenskaplig litteratur kring småbarns sexualitet på både svenska finska samt engelska. Detta var nödvändigt för att få ett bredare perspektiv på ämnet sexualitet. Det har varit utmanande att hitta teori om småbarns sexualitet. Sexualitet är ett brett ämne. Det har varit svårt att skärma av arbetet. (Se ovan, 3 - 7) Undersökningen skulle ta reda på om småbarns sexualitet är en viktig del av barnets helhetsmässiga utveckling och om man anser att det är en del som ska lyftas fram inom småbarnspedagogiken.

Undersökningen uppvisar att småbarns sexualitet inte diskuteras lika mycket som man kunde göra. Undersökningen påvisar att pedagoger är medvetna om småbarns sexualitet ibland, främst när barn själva tar initiativ till det. Pedagogerna nämner som en röd tråd genom hela intervjun att det är ett viktigt men svårt ämne och att man inte vet hur man ska hantera småbarns sexualitet eller att man inte är bekväma att hantera sådana situationer som har med småbarns sexualitet att göra. Pedagogerna uttrycker att det behövs mera kunskap och mera diskussion kring ämnet. Pedagogerna nämner många olika områden inom småbarns sexualitet. Detta påvisar att sexualiteten finns närvarande inom småbarnspedagogisk verksamhet på olika sätt. Pedagogerna nämner även många olika synvinklar av sexualiteten, vilket påvisar att det är ett brett ämne som kan tolkas på olika sätt.

Det har påtagligen gått att knyta an teoridelen med undersökningen. Undersökningen visar att det behövs mera litteratur och styrdokument om småbarns sexualitet inom småbarnspedagogiken i Finland. Sexualiteten berör många olika frågor som är aktuella, som behandlar barnets trygghet, respekt, integritet, lust samt utveckling. Dessa komponenter är viktiga för att barnet ska få en rättvis, god och hälsosam barndom och växa upp till en ansvarstagande människa och en aktiv medlem i samhället. (Se ovan, 32 - 34) Det som inte framkom lika tydligt i undersökningen som jag hade önskat, som teoridelen tar upp är att man ser på sexualiteten som en lustfylld och upptäcksfylld situation. Några av respondenterna pratar om onani och att det är ett sätt för barnen att lugna ner sig och njuta av sin egen kropp. Många av respondenterna nämner dock mera den del av sexualiteten som behandlar säkerheten, integriteten och anmälningskyldigheten. Undersökningen påvisar att man inom småbarnspedagogiken har pratat om småbarns sexualitet i viss mån och att den i delvis lyfts fram.

I en kritisk granskning av examensarbetet bedömer jag att jag borde ha haft en klar syn av syftet före jag började skriva mitt examensarbete. Eftersom sexualitet samt småbarns utveckling är ett brett ämne behöver man avgränsa det. I början hade jag för avsikt att skriva om småbarns utveckling men behövde ändra på syftet för att kunna intervjua pedagoger. Detta borde jag också ha funderat över före jag började skriva. Jag borde ha tänkt på vilket syfte som är lämpligt för att intervjua personal inom småbarnspedagogiken. Jag anser att jag borde ha haft mera tid att förbereda undersökningen.

Det var ont om tid och frågorna till intervjun blev inte noga granskade före intervjuerna. Jag kunde ha haft mera frågor kring information och kunskap om småbarns sexualitet, frågorna kunde även ha varit tydligare formulerade. Det har varit svårt att fånga upp det väsentliga i vissa frågor eftersom svaren har varit breda och berört många olika företeelser. Jag hade mina egna aningar om att småbarn har en sexualitet samt att den är en betydande del av den helhetsmässiga utvecklingen. Jag hade en föreställning om vad jag skulle hitta för information om sexualitet och hur intervjuerna skulle bli. Detta kan ha gjort att jag på något sätt inte varit neutral när jag både skrev teoridelen och utförde min undersökning. Det kan också ha påverkat respondenterna.

Detta examensarbete har slutligen varit lärorikt att arbeta med. Jag har lärt mig mycket kring sexualitet och småbarns utveckling. Jag har fått insikter om hur viktigt sexualiteten är och att man definitivt ska prata om sexualitet fast det kan vara ett obekvämt ämne att ta upp. Jag har en djupare förståelse för vilka utmaningar som kan uppstå inom en småbarnspedagogisk

verksamhet när det kommer till småbarns sexualitet. Det är även klart för mig att det behövs mera forskning samt kunskap om småbarns sexualitet. Jag vill gärna fortsätta undersöka mera om småbarns sexualitet i ett senare skede av mina studier. Jag har blivit mera förberedd på eventuella framtida händelser i arbetslivet som är aktuella idag. Bland annat olika sorters familjer. Jag vill som avslutning tacka alla som har deltagit på ett eller annat sätt i utförandet av examensarbetet.

Litteraturförteckning:

- Aigner, G & Centerwall, E., (1983) *Barnens kärleksliv: Om kärlek, sexualitet och mötet med vuxenvärlden : en bok för föräldrar och personal inom barnomsorgen*. Stockholm: Prisma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU)
- Arver, S. (2001) *Den lilla boken om sex – och problemen som kan lösas*. Stockholm: Sparre Medical
- Bildjuschkin, K. (2010) *Puhutaan seksuaalisuudesta: Ammatillisia kohtaantumisia sosiaali- ja hoitotyössä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Björkqvist, L., Konttinen, H. & Korteniemi-Poikela, E. (2015). *Sexualiteten steg för steg*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. (2010). *Portaita Pitkin: Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen: opas vanhemmille*. Helsinki: WSOY.
- Cacciatore, R., Penna, O. & Törhönen, M. (2000). *Vauvasta naperoiseksi: Pienten lasten seksuaaliterveydestä*. Helsinki: Väestöliitto : VL-markkinointi [jakaja].
- Dahlöf, A. (2010) *Sexualkunskap*. Stockholm: UR i samarbete med RFSU
- Edgardh, M., Langfeldt, T. & Reiersen, K. (1987). *Barns sexualitet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ekdahl, J. k. (2017) *Sexualitet och sexuella problem: Bedömning och behandling enligt KBT*. (Upplaga 1:1.). Lund: Studentlitteratur.
- Erlandsson, A. & Killèn, K. (2014). *Förebyggande arbete i förskolan: Samspel och anknytning*. (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Geer, J. H. & O'donohue, W. T. (1987). *Theories of human sexuality*. New York: Plenum.
- Harris, R. H. (1994) *På tal om sex: En bok om kroppen, att bli vuxen, känslor och sex*. Stockholm. Alfabeta.
- Heberlein, A. (2004). *Den sexuella människan: Etiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

- Heinonen, T. & Kannas, L. (1993). *Ihanan Tukala Seksuaalisuus*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden osasto: Painatuskeskus. [jakaja].
- Hentilä, J., Nissinen, J., Stålström, O. & Tuovinen, L. (2011). *Saanko olla totta?: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hessle, S. (2003). *Fokus på barn, familj och nätverk: Metodutveckling i den sociala barnvården*. (1. uppl.). Stockholm: Gothia.
- Holme, I. M. & Solvang B. K. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Jerlang, E. (1999) *Utvecklingspsykologiska teorier*. (3 uppl.) Stockholm: Liber.
- Kinnunen, S. (2003). *Anna mun olla lapsi*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kinnunen, S. (2001). *Tytöt, pojat ja seksi: Kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua*. Helsinki: Kirjapaja.
- Knutagård, H. (2016). *Sexualitet och socialt arbete*. (Upplaga 1:1.). Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, I. (1994). *Är det normalt eller...? Om förskolebarns sexuella beteende, vuxnas attityder och nya forskningsresultat*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Lid, S. (1979). *Barn och kropp. Om känslor, upplevelser och sexualitet*.
- Lingåker, M. (2017). *Våga se signaler på sexuella övergrepp: Vägledning och främjande integritetsarbete* (1. uppl.). Stockholm: Gothia utbildning AB.
- Månsson, S. & Plantin, L. (2012) *Sexualitetsstudier*. (1. uppl.). Stockholm: Liber.
- Nordeman, M. (2011). *När känslan tar över: Sexualitet, utvecklingsstörning, autism* (Ny, rev. utg.). Stockholm: Carlsson.
- Stainton Rogers, W., Stainton Rogers, R. & Winberg, M. (2002). *Genuspsykologi: Kön och sexualitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, K. (2007). *Normer och normalitet i socialt arbete*. (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

(2012). *Sex, hälsa och välbefinnande*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

World Health Organization u.å. [Online] www.who.int [Hämtat: 20.6.2018]

Finlands författningssamling

Grunderna för planen för småbarnspedagogiken 18.10.2016.39/011 [Online]

www.oph.fi [hämtat: 3.9.2018]

Lag om småbarnspedagogik 13.7.2018.540/2018 [Online]

www.finlex.fi [Hämtat: 17.7.2018].

Finlands grundlag 11.6.1999/731 [Hämtat 12.5.2018]